

Иван Вазов

Чичовци

I. Общество

Утринното лятно слънце изскокна високо над Стара планина. Потоци от зари минуваха през търкалястите решетчени прозорци на черквата, пречупваха се през кристалните полилеи, провесени от свода, и падаха на отсрещния зид в чудни разноцветни шарки. Храмът беше пълен с богомолци, над които се вееха облаци дим от кандилницата на поп Ставря и мелодическите звукове на сладкогласния Хаджи Атанасия, който допяваше новото "Достойно ест", глас пети. Звънливи гласове на ученици при аналоя държаха обикновеното исо, ръководени от главния учител Гатя; на отсрещна страна подидаскал Мироновски, псалт, приглашаше издебело, като тупаше равномерно с крак и хвърляше крадешком погледи към решетката, зад която стояха жените. При шумния пангар, в тронове, стояха облечени в богати дълги кожуси първенците и умилително слушаха сладкогласието на Хаджи Атанасия и му приглашаха тихичко. Често вниманието им отвлечаха новоприходящите богомолци и белисани богомолки, които палеха свещ пред архангела Гавриила или отиваха да целуват пред олтара. И Хаджи Димо прекъсваше напева си, навеждаше се към чорбаджи Петракия и му пошушваше:

- Виж, тоя дрът пинтия - вариклечко, за две пари свещ запали, а метани до земята прави, метаните са без пари... - И пак поемаше да приглаша.

- Вариклечко не, ами вариклечко - пошушваше чорбаджи Петраки и пак приглашаше.

И Котю Джамбазът, прочут лихвар, се обърнесе към трона, дето стоеше Хаджи Христо Молдавът, и пришушнеше сърдито:

- Гледай, Гина Махмудката, булката на оня поразеник... пали свещ ... Облякъл я в джамфезен малакоф и в мъсър, а от три години и половина, кажи, не може да ми плати осемстотин и шейсет и един грош пари, горни пари ... Магаре недно! ...

- Магаре и половина - отговаряше тронът.

А богобоязливият Хаджи Аргир Измирлият посочваше с кръвожаден поглед на пригладените и помадосани младежи, които идеха късно и само се прекръстяха, без да палят свещ. и да целуват.

- Тоя, Рачовият син - маскара, видие ли го? Да сум цар, сте ги прекарам под ноз сиските тия протестанти! Бозе, прости! - и се прекръстяше.

- Боже, прости - отговаряше тронът и се кръстеше. Защото "Достойното" се беше довършило, а подидаскал Мироновски захващаше предисловието на киноникото глас осми.

Но скоро настана отпусък и последното плачевно амин на поп Ставря се изгуби из шумотевицата на благочестивата навалица, която се натискаше вече при входа, за да излезе във на нартиката; от нартиката множеството нахлу в двора, между два дълги реда просяци, за да изскочи на пътя. Част от него зави към женския метох, за да прави визита. Защото черквата на калугериците нарочно пуцаше по-ранко и баба госпожа Нимфидора очакваше вече в келията си гости, за да ги послужи с новото си портокалево сладко, госпожа Евдокия - за да се научи истина ли Павлакеви ще имат годеж до друга неделя; госпожа Соломония - за да покани подидаскал Мироновски да дойде подир обяд да и предаде урок от францужки; госпожа Секла - да посрещне Николакица, с дъщеря и, дете и г-н С. уж случайно щеше да дойде, за да изгледа Еленчето; а г-жа Евгения-Полидора - да разкаже на многобройните си роднини кавгата оная вечер между Ивана Поляка и булката му, защото не щял да и купи букурещка капелина като на Теофануто, и какви червиви думи му е издумала и как свекърва и я гонила из градината с хурката.

Първенците пред пангаря вместо да последват другите, отбиваха се и се изкачваха из, стълбите на женското училище (което беше в черковния двор) в една широка стая, в която ставаха обикновено общинските събрания.

Дълго време се проточи съвещанието. Най-подир то се свърши и първенците занаизлазяха шумно из вратата и занаслазяха по стълбите.

Скоро из целия град се разчу, че избрали епитропите и между тях - Варлаама Копринарката и Ивана Селямсъза. Тая новина причини голямо учудване, защото всичкият свят знаеше, че те не можеха да се видят по причина на една стара разпра за капчук, завещана от бащите им.

Затова дядо Нистор, стар берберин и строг човек, като тегли хубаво чубучката и пухна дим из цялото кафене, каза доволно разсъдително:

- Добро, хубаво. И Тарилйомът и Селямсъзът са учени и почтени, но нямат согласието, а без согласието, като няма него, всичко пропада.

- Аз казвам пък, че сега, ако се согласят, ще се согласят - отвърна Хаджи Смион, който седеше отсреща.

- Защо? - пипита дядо Нистор.

Всички обърнаха очи към Хаджи Смиона.

- Защото - пое Хаджи Смион, като си изу лявата калевра, и заброи бързо броеницата, защото, когато двама души, речи ги настоятели, речи ги търговци и прочия, работят в една работа, разбираш? То се знае, че те трябва да се согласят... Това си е естествено.

И Хаджи Смион си обу пак калеврата.

- Как ще се согласят естествено? Ти, Хаджи, тури твоята Катинка и Ингилиза да се преговарят, макар че се хранят от едната трапеза и припознават един и суц господар?
- котката: фу! кучето им!

- То е право, на и завчера Ингилизът щеше да удари Катинката - каза Хаджи Смион и седна по турски.

- Тарилийомът е готов да чака до второ пришествие, но няма да се сдобри със Селямсъза, знам го аз какво е куче - каза Иван Чушков, приятел на Варлаама.

- Та и Селямсъзът стока ли е? -обърна се Иван Капзамалинът, приятел на Селямсъза, като си люшкеше чашката, за да доизпие утайката на кафето на дъното. - Проклет в червата: издигнал е към Тарилийомовия двор преграда от шиндри, намазана с катран, за да ядосва Варлаама и булката му.

Хаджи Смион си провеси пак единия крак-знак, че взема думата. Но Иван Бухалът го пресече и извика:

- Настоятели! Магарета! И тия, и другите! Защо ги избират? Тая заран, като идех на черкова, отбих се при Максим рибаря, за да взема нещо за днеска... Видях ги там и двамината: Селямсъзът си купуваше шаран, но щом видя, че Тарилийомът, и той си взел вече, хвърли шарана, па си купи сом, като рече: "Анатема, който плюска днес шаран", и плюна въз рибата на Тарилийома. Е, това човещина ли е?

- Магария! - продума дядо Нистор и хвърли победоносен поглед на Хаджи Смиона.

- То се знае, когато няма согласие, всичко пропада - произнесе Хаджи Смион убедено и въздъхна.

- Хаджи, недей дума согласие - обади се Стамболлият, - не се гледат хората: милуват ли се или се мразят, ами се гледа кадърни ли са.

- Та и аз това казвам, я - произнесе Хаджи Смион добросъвестно, като си подви пак и двата крака.

- Кадърни ли са, стига ли им пипката - следваше Стамболлият; - Селямсъзът го избрах за неговата старост и опитност - нали него праща народът едно време в Стамбул да гледа давията с Троян? - А Тарилийомът е човек разбраничък и ходи се на горната черкова, та ще забикаля школото и даскалите ... А другите питропи - зарежи ги, не се свъртат нито два месеца в село. Тук согласие не се пита. Ганчо Заекът и Фачко Попчето чашата си не делят, наедно се на припек стоят, но не могат раздели на две магарета сено. Куфалницата им не стига.

- Няма го в куфалницата - прибави Хаджи Смион.

Доказателствата на Стамболлият, подкрепени силно и от Хаджи Смиона, който пак се ободри, смутиха противниците. Дядо Нистор се сбърка и взе да чисти чибучката, доде да намисли какво да отговори. Иван Бухалът се изкашля няколко пъти и забърка из всичките си джобове. Иван Головратът хвана да надува силно наргилето, а Иван Капзамалинът нищо не стори. Настана мълчание.

Хаджи Смион го пресече:

- Тъй, тъй, дядо Нисторе, хората знаят какво вършат и кого избират. Согласие - согласие, но да питаме: какво има в пипката?

Но понеже дядо Нистор не отговори. Хаджи Смион се разпали, провеси и двата си крака и каза дързостно:

- И аз дадох глас за тях, пак ще дам защото са достойни хора!

Иванчо Йотата, който мълчешком сърбаше кафето си и поглеждаше неприятелски на Хаджи Смиона, кипна:

Достойни хора! Не могат името си да запишат по граматиката и прочия. Тарилйомът се подписва: Фарлам, тоест не Варлаам, сиреч, наместо веди - ферт, и изяда едното а ... и прочия!...

- Е, че Варлаам и Фарлам се едно е, от толкова какво има? - възрази Хаджи Смион, който не беше човек да се остави да го лъжат.

- Как се едно? - попита Иванчо Йотата. - Можеш ли да кажеш: пророк Фарлам и прочия? Няма нищо от толкова, а? Гаче се едно е да държиш бухалка и перо. Назад, назад вървим, не ни бива за бъзов гребен.

- То се знае, не ни бива - потвърди Хаджи Смион.

Иванчо Йотата беше разярен, защото въпреки надеждата си не биде избран настоятел. Той си тълкуваше, че тая пакост му е направил учител Гатю, с когото веднъж се бяха карали за правописанието.

- Ах, минува! - извика един.

- Кой?

- Тарилйомът.

- И носи рибата.

- Запря се, здрависва се с Кона Крилатия.

- Ами що забърза така, гаче го гонят и прочия.

- Хвърчи!

- Не видиш ли? Селямсъзът се задава от-подире му.

И всичките се навалиха на прозорците, за да гледат.

Селямсъзът наистина се зададе отгоре с риба в ръка, но срещна Неча Райчинчин и запря го да му каже нещо, вероятно - колко е купил рибата, която повдигаше нагоре, после срещна Марина Хаджи Цаков и каза му, види се, добрутро, защото погледна към слънцето; а като зърна дядя Постола, застигна го и взе да му разправя нещо твърде важно, защото не видя Ивана Разпопа, приятел, който замина покрай него - за да го здрависа, нито Варлаама Копринарката, който отиваше тичешком - за да го изпсува.

II. Варлаам Копринарката

Варлаам Копринарката, по прякор Тарилйомът¹, отиваше у дома си. Той беше човек на четирийсет и девет години и два месеца, с лице дълго, мършаво и великопостно като на св. Ивана Коприваря, с цилиндрически ален фес и в широкодънесте потури, които му придаваха многокрасен вид; смирен, целомъдрен, женен и гайтанджия, както свидетелствуваха двете му ръце, вечно вапцани в най-изрядното индийско синило.

Варлаам Копринарката не беше никак развратен човек; той говееше в сряда и в петък, носеше шарени чорапи, плетени от булката, рано си лягаше и ставаше, за което Иван Бухалът, голям присмехулник, често казваше, че Варлаам вечеря с просяците, ляга с кокошките и става с петлите; не пиеше ни вино, ни тютюн, беше левичар, в черква ходеше редовно, в кафене - рядко, на съдилище - отнюд, ако не смятаме разправията му за капчука със съседа Иван Селямсъза, с когото се влачеха по кадии от много години насам. А каква кавга беше, свети архи-дяконе Стефане! Даже и жените им, булка Варлаамица и булка Селямсъзка, ужасно се гонеха и омразата им стигна дотам, щото булка Варлаами не наричаше булка Селямсъзка инак, освен "гърнива сланина" по причина на жълтите петна по изтъртуфения и образ, както и булка Селямсъзка думаше на булка Варлаамица дървеница, защото беше дребна и кървосмукателна. Преди два месеца на мегданския кладенец булка Варлаамица беше изяла по гърба бухалката на булка Селямсъзка - малко по-горе от лакътя. Оттогава булка Селямсъзка по-често отбиваше барата или щом видеше из дупката, че булка Варлаамица си мие ръцете на чучура, лисваше в барата си всичката помия от коритото, дето переше постилците на децата си. А булка Варлаамица се късаше от яд.

А как нежно Варлаам обичаше жена си! Как страстно-чувствително говореше за нея!

- Тя ми свари фасулева чорба днес, само че прекарала оцета, та киселеше като усмивката на Фачка Зобидренката; или децата са отишли да навадят краставиците, а пък аз: дай си мъжо жената, а ти иди в трънето!... - Само пред приятеля си Хаджи Смиона той се отпущаше и я наричаше сладостно: фалимилия, както и "метода" нарече един път пред Иванча Йотата методіа. Напразно Иванчо Йотата, който беше твърде свадлив човек, го уверяваше, че метода е едно, а методіа друго, и че граматиката всякъде другаде дава да се пише і, само не в метода. Варлаам Копринарката, който също знаеше едно-що учение (той някога се беше готвил за дякон в Гложденския манастир), упорствуваше и не искаше да падне долен на Иванча. Поради тая причина Иванча Йотата не беше приятел на Варлаама Копринарката.

Но освен цилиндрическия ален фес, останал от първия период на царуването на султан Меджида, и който беше устоял против всичките посегателства на модите, Варлаам Копринарката имаше друго отличително нещо: той беше много умен човек и имаше обичай да се изразява с притчи и издълбоко, щото дядо Постол мислеше, че Варлаам е чел Соломонията. Например срещне ли го касапинът Колю заран рано, че отива с възпретнати ръкави на мегданския кладенец да си наплиска лицето, и му каже:

- Добрутро ти, Варлааме.

Той отговаряше с черковен глас:

- Ако не е добро, то си е за него. но то е речено да се рече.

Което щеше да каже:

- Дал Бог добро, Варлаам знай какво прави.

Кажеше ли му някой сред мараните на юли месец:

- Копринарка, как я носиш тая пущина (салтамарката)? Жегата е дяволска, пази се да не измръзнеш...

Той отговаряше:

- Горещото гори, студеното студи, а парен каша духа.

Което щеше да каже, че Варлаам преди единадесет години е настивал по Петровден и е лежал от тежка болест, от което горната част на главата му и днес има подобие на някоя Сахара.

Но особно любезно се разговаряше Варлаам. Копринарката с Кона Крилатия, съседа му през барата, който повече приличаше на бъчва, обута в гащи, отколкото на хвъркато пиле. Седнеха например лятна вечер, по месечина, на праговете си, гологлави, по риза и по бели гащи, обути на босо, и захващаха да си бърбят мирно за това и за онова, за политиката, за кокошките или за преждата, или за луната. И Коно Крилатият (Боже Господи, какъв крилат?) пухнеше дим от цигарето право към небето и рече:

- Виж, това месечината, Варлааме, ще да е нещо голямо... Дали е живо нещо? Санким, ако му гледаш лицето, прилича на живо... но кой знае пак.

Варлаам метнеше тих поглед към небосвода и рече:

- Може да е живо, може да е мъртво, всичкото е умишление... Виж тая бара, ако една мравунка се спре при нея, ще каже: море е, ти ще кажеш: бара е, а Фарлам ти казва: море е! Чудесата Господни са чудесни.

А Коно Крилатият се позамисли и пак запита:

- Ами ако би да падне въз нас... тъй както стоим... а? Страшно!

Тогава Варлаам отговаряше:

- Не пада.

- А ти вярваш ли, че тя е звезда? Нашият копелак това го учат в школото, протестантин цял.

- Звезда ли? Звездата си е звезда, но пророци, и учени, и благородни, според списанията, както са писували, така са го и нарекли, и така си е било от века и до века... "Солнце позна запад свой..." Каква ти звезда и какво ти удивление!

Коно Крилатият се пак задълбочаваше в астрономически разсъждения и с вида на една възкликателна влазяше у тях си, като пришушваше: "Много чело, много знай."

1 Название на едно гръцко хоро по онова време, играяно в градеца.

III. Иван Селямсъзът

Той беше шейсетгодишен човек, висок, барачест, великан, почти Голиат, но вместо древния костюм на филистимеца носеше огромна рунтава шапка, дълъг шаечен кожух, червен осемнайсетлактен пояс, черни потури с късо дъно, с вечно разкопчани крачоли, остаряла мода, но която той още държеше за възпоминание на ергенството си. И днес Селямсъзът сам копаеше лозето и работеше гула си и цъфтеше от здраве и сила; лицето му, украсено от рунтави вежди и мустаци, съвсем побелели, пълно, червендалесто, неволно привличаше вниманието. Забелязваше той това не без

удоволствие и не пропускаше случай да се покаже пред младите булки, кой знае защо, по-стар.

- Невесто, що гледаш така дядя си? По коледни пости ще ми дръннат седемдесет лазарника що ме гледаш така? - И и смигваше полулукаво.

А подидаскал Мироновски, комуто викаше "джянсъз", защото беше само кожа и кокали, съветваше заран рано да яде чеснов лук с луспите, а вечер без луспите, и да мята половина ока киселерско вино, защото дава кръв, а когато напуца децата, да се разхожда до лозето му, дете има и за него една мотика.

Едно нещо, което докарваше в изумление всекиго, който се запознаваше със Селямсъза, беше прякорът му. Свети Хараламби! Какъв Селямсъз! Човек, който имаше четирнайсет деца, закачаше младите булки и поздравяваше целия свят, освен Варлаама Тарилйома, и то не за друго, а защото се мразеха, и не оставяше никой да отмине, докато му не кажеше добрутро, добър ден и добър вечер (в тоя случай всякога поглеждаше слънцето, за да не сбърка), такъв човек днес носи името Селямсъз, както и съсед му, такъв почтен човек - несериозното название Тарилйом! Уви, няма правда, и право имаше нашият забравим Пишурка, дете възпя в небесен химн отсъствието от земята на тая госпожица!

А как страстно обичаше той да здрависва всичките си приятели и познайници! Даже уверяваха, че в една критическа минута, каквито булката е имала досега четирнайсет пъти, на лозето, той се спуснал да вика баба Мюхлюзка и доде стигне до града и до къщата на почтената докторка, той поздравил с добър ден петдесет и двама души и се поразговорил за времето, за скъпотията на дървата и на овнешкото месо и за други важни работи с дванайсетина души, така щото когато се завърнал на лозето с баба Мюхлюзка, в шубраките на слога, в една кошница лежало едно мъничко боже създание, което крещяло до небесата. Честитият баща дал на рожбата си име Мойсейчо, едно защото това му напомняло древния еврейски законодател, когото нашла фараоновица в тръстиката при нилския бряг, а друго - и то е по-важното, - че всичките имена от рода му бяха завзети вече, а от календара не искаше да взема име за децата си, както правеше Иванчо Йотата.

Прочее Селямсъзът беше много приказлив човек. Случеше ли се някой да го попита отде има емфената си кутийка, която освен на емфе миришеше още на дълбока древност, той захващаше да разказва, че останала наследство от баща му Ивана и че тя била подарък от някоя си ханъмка Емине-Ханъм, жена на филибелишкия паша - Ариф паша, на дядя му Хаджи Тодора, който имаше дванайсет уврата гюл и умря от една пъпка на носа, като отиваше на Неврокопския панаир с Неча Гулебалюв. И винаги така беше подробен до уморителност. Особно обичаше той да изрежда на поп Ставря, който всяка неделя му идеше на гости, за да си похапнат и посръбнат (само той в целия град изброяваше, без да сбърка, наред имената на всичката многоградна челяд на Селямсъза), обичаше, казвам, да излага по исторически ред имената на четирнайсетте си сина.

- Петър - казваше той - съм кръстил на дядя Петра, баща на баща ми; Ивана - на баща ми Ивана, който умря в чумавата година; Кръстя - на вуйча Ставря - Ставри по български се вика Кръстю, от ставрост, но аз мразя патриката, както зияйш.

- Адаши сме - казваше поп Ставри. - Бог да ти го поживи и светий и честни кръст.

- Павела - поемаше Селямсъзът - кръстих на чичо Павла, сват на дядо Постола Измирлият; Параскева - на баба ми Параскева, дете ходи два пъти в Русия на просия;

Йотата - на Хаджи Стоян, вуйка, ми, дете умря във Влашко; Донча - на брата ми Антона; Маноля...

- Емануила - забележи му строго поп Ставри,- и роди сина и нарече ему имя Емануил..."

- Емануил - на братовчеда ми Маноля, - Мануиля, който се ожени за хаджи Гина, хаджи Димова щерка, дете се разкалугери, Бог да я прости...

И така нататък.

Селямсъзът беше твърде добър баща в къщата си и всяка вечер обичаше да бие най-гласовитите от децата си, не толкова, че те бяха най-бесните, колкото да дразни бащинското самолюбие на Варлаама, който, от дванайсет години, как се е женил, нямаше освен едно чедо, и то още на път!... По естествена ли наклонност или как да ядосва сериозния Варлаама, чиято къща беше всякога глуха, по причина че освен котката нищо друго не нарушаваше тишината в двора, Селямсъзът обичаше шума, веселбите и песните. Току-речи всяка вечер, като сръбнеше хубаво, караше някое от децата си да му изпее една песен. Най-много му се допаднаше песента: "Отде да начена, о любезна моя..." Тогава той дохождаше в умиление, като слушаше пискливия гласец на рожбата си, разтрогваше се до сълзи и като пресичаше песнопоеца, казваше на жена си:

- Чувай, булка, виж едно време как човеците са имали любов помежду си. "О, любезна моя!" Карай, бре!...

Запяваха ли песента "Престанете, невинни"2... и дойдеха до куплета "Аз съм бедна българка, всички ви съм родила", той спреше песнопееца и казваше прочувствувано на жена си:

- Чувай, булка, Българията открай време е раждала много чедо, то е благодат Божия!... Пей нататък, бре!

Но той обичаше да му пеят и черковни песни.

- Дончо, Авраме, запейте "Достойното", дете ви учи Мироносковски.

- "Достойно ест?"

- Него, де.

Те запееха. А той махнеше с ръка и кажеше:

- Чувай, булка; отче Иероним, игуменът и госпожа Миродия, калугерицата, дете изпрати дар на филибелишкия паша, Неджиб паша, дващсет чифта чорапи, а той подари хилядо гроша за доправата на темплото на черквата в метоха, когато запееха, Бог да ги прости, това херувико, всичките чорбаджии приглашаха, а черковата тътнеше... Карайте, бре!

И той пак подхващаше да приглаша, и очите му се наливаха със сълзи.

Тая вечер, подир като ядоха и двете дълбоки паници с вино се изпразниха, той накара децата му да изпеят нещо.

- Кое? - питаха.

- Пак "Достойното", днеска ме удостоиха, днес достойно се пей, магарета недни...

И той хвърли яростен поглед към Варлаамови, челото му притъмня, той изцеди последната капка на дъното на паницата, па каза злобно-ухилено:

- Знаеш ли булка? Тарилйомът, като отиваше за черкова тая заран, купи един шаран, ей-такъвакана голям ей. Та па забрави, ами влезе с него в черкова.

- У, мъжу! - извика булката и се прекръсти.

- Па влезе в черкова с шарана... Всичките хора се кискат, той отива да пали свещ, в една ръка свещ, в другата шарана.

- У, поганец недни!

- Всичките се кискат. А бе, хей, будала! - думам си на ума... Изведнъж се сети, говедото, повърна се, излезе гологлав на нартиката и хвана да се гуши между малакофите на жените.

Селямсъзът се изсмя яката, а с него деветнайсет гърла нададоха гърмоносен смях, който смути тишината на двора и се разнесе по съседните къщи.

Селямсъзът лъжеше. Той не застигна черкова, защото из пътя му се случи да срещне Ненча Дивляка, Куня Шашов, пандура, Пента Пенев, баба Рипсимия, която се връщаше след пренос, и Аргира Монова, с които има доста дълги разговори, и когато дойде до черковната врата, видя, че народът излиза.. Прочее Селямсъзът лъжеше. Но хохотът беше искрен. Един страшен вик от Варлаамовата къща отговори на тоя смях. А то бяха клетви от булка Варлаамица и черковният глас на Варлаама.

Когато децата писнаха "Достойно ест", ненадейно на прозореца лъснаха две светли, валчести очи и един друг глас, таинствен, неземеен, се присъедини към концерта.

- Прссс! - каза Селямсъзът, като се извърна към Варлаамовата котка.

Но котката пак мечеше. Децата млъкнаха.

- Върви си у вас, мари, шаран е донесъл господарят ти, главата му яж - изписка булка Селямсъзка и се изкикоти първа на остротата си.

И всички се изкикотиха пак.

Веднага Селямсъзът хвърли настрана презръчника, скокна бързо, изръмжа нещо с устата си, излезе из вратата, заобиколи, улови котката на прозореца, слезна на двора, праметна се през Варлаамовия зид и я натопа три пъти в купа му с черната вапцилка.

Като я пусна на земята, белоснежното животно се изгуби из ногцта, от която стана по-черно.

Подир това Селямсъзът се завърна, легна и хърка до заранта.

-
- 1 По турски значи човек, който не поздравява никого.
 - 2 Патриотични песни по онова време.

IV. Хаджи Смион

Хаджи Смион беше се вече облякъл във френските си дрехи и пиеше спокойно цигарото. Нямаше нищо по-добродушно от физиономията на Хаджи Смиона. Глава дългнеста и сплескана на ушите; лице сухичко, мършавичко и безобидно; поглед безстрастен, глуповат и вечно усмихнат. Хаджи Смион имаше около 45 години, носеше шаячени възкъсички панталони с колене, френска риза без вратовръзка, плитки калеври, дълбок голям фес, който му падаше до веждите, и сиво шаячево сетре, на което дясната половина на гърба имаше възчерен цвят, а лявата - по-белезньав, която странност обаче Хаджи Смион обясняваше по твърде прост начин на ония, които го питаха за нея.

- По модата в Америка, американски - казваше той.

Хаджи Смион казваше това без най-малката цел да излъже. Той го казваше естествено и с пълно чистосърдечие. "Американско" за него беше всичко, що се отличаваше с особено качество или с ексцентричност. Не искаме да кажем, че Хаджи Смион не обичаше да лъже, напротив. Но и лъжата му беше чистосърдечна, и като честен човек, той пръв си повярваше. Но щом дойдохе работата до прение, изведнъж отстъпяше, защото Хаджи Смион естествено беше твърде миролюбив и никой не помни, откак се е той завърнал от Молдовата (живеенето му в Молдавия беше велика дата за него), да се е карал с някого или поне да се е препирал освен с Лилка Алтъпармака, и то за един политически въпрос (Хаджи Смион беше страшен политик) относително смъртта на Максимилиана в Мексико; Хаджи Смион поддържаше, че бил заклан от джелатин, а Алтъпармакът по един безобразен начин доказваше, че го били обесили на една черница. За да го обори, Хаджи Смион напосока каза, че няма черници в Америка. Това прение щеше да придобие още по-бурен характер, ако Иванчо Йотата не беше донесъл от лавката си новоизлязлата картина, която представляваше застрелването на Максимилиана; препирнята изведнъж се прекрати и Хаджи Смион си излезе из кафенето, учуден от бикоглавството на Алтъпармака, който без да е видял нещо, приказва, за което Иванчо Йотата ги нарече и двамата добичета. Както и да е, това беше един случай, в който Хаджи Смион неблагоприятно се хвърли в неизвестностите на една словесна война. Затова той избягваше възраженията: нито ги правеше, нито искаше да му ги правят. Това правило влезна в живота му и му стана привичка; мисълта му машинално следеше мисълта на събеседника му във всичките й произволи и когато Ненчо Орешков, съседът му, кажеше:

- Хаджи, днес имаме ясно време.

Той отговаряше:

- Много ясно време, Ненчо.

- Май каквото гледам, идат облаци от Балкана, хем са дъждовни.

- Дъждовни облаци идат, Ненчо.

- Ще завали и ще побърка на хармана.

- Ще завали, Ненчо, без друго ще завали, хем едър.

- Господ знай пак, има вятър от запад, та ще разнесе и дъжда - кажеше Ненчо, като изгледваше облаците.

- И аз това казвам, ще го разнесе, Ненчо.

- Ба, дъжд няма да има - свърши Ненчо, като се прозине и тръгне към хърмана.

- Нито капка, Ненчо - потвърдява Хаджи Смион и потегля към кафенето.

Любопитен беше разговорът му с един студент, дошъл от Москва, върху Сибир.

- Близо ли е Сибирия до Москва? - питаше Хаджи Смион - той по любопитство не падаше по-долу от Кона Крилатия.

- Няколко хиляди версти.

- Зная, зная. А с железница или с пампор?

- Помилуйте, просто с кола.

- Зная, зная, както в Молдовата; аз сявга с бричка ходех от Ботушан до Нямцу, макар че са четири-пет пощи. А зимата там студена, а?

- Чорт побери!

- Се сняг цяла година?

- Ужас.

- Там снегът засипа Бонапарта, знам: много сняг вали там. На 53 в Молдовата валя сняг дълбок пет педи. Там колко педи е?

- В Сибир? Та чорт го знай, аз ти казвам, че ужасна зима владее там.

- Сибирска зима, дето го рекли.

- Да.

Хаджи Смион помълча няколко секунди и после пак попита с нисък глас:

- А що? Русия готви ли се на бой?

- С кого?

- С него...

- С кого?

- С нашите де, с чалмата.

- Неизвестно - каза подир малко двоумение студентът.

- Как неизвестно? Напротив, известно...

- На какво основание мислите това?

- Аз?

- Да.

Хаджи Смион го изгледа опулено.

- Но вие искате да кажете, че е неизвестно?

- Да, поне за мене е неизвестно - измънка студентът.

- Речи го, че и за мене е неизвестно. Имаш право, руската политика е много тайна, а? Горчаков?

Но понеже в това време се зададе онбашият, той изведнъж промени разговора:

- Рошкове обичате ли?

- Не обичам.

- Но те са много ползвателни.

- Как? Рожковете?

- Рожковете.

- А защо? Те вредят зъбите.

- Така, така, зъбите вредят. Аз ми паднаха три зъба едно време, когато бях момче, но не само от рожкове, а защото чупех с тях лешници. Ти ходил ли си на лешници в планината?

- Не, вие?

- Никога. Но да ги видите само, като гора растат.

И Хаджи Смион отдаде чест и стори път на онбашията.

V. Посещение

Хаджи Смион допуши цигарата си, хвърли поглед в огледалото, понатисна си феса на челото и излезе, за да иде на гости у Миронча, с когото бяха стари приятели още от Молдовата и далечни роднини и Хаджи Смион му викаше халоолу¹.

Когато Хаджи Смион влезна у Мирончови, той завари там, на одърчето сред, градината, и бай Мича Бейзадето у Миронча по роба, с шарени чехли и на глава със знаменитата си нощна качулка, която изразяваше философско-епикурейското мировъзрение на Миронча. Именно пюскюлчето на тая нощна шапка зарад Миронча имаше разни значения - спроти посоката, на която виси: когато висеше отдире, означаваше: "Лъжовен свят", отстрани тя говореше: "Няма файда от кахър", отпреде - "N'am grigea de nimani"² Сега пюскюлчето казваше: "Лъжовен свят." И наистина Мирончо имаше характер твърде безгрижен и весел и не искаше да знае никого на тоя

свят, даже и първия влиятелен Карагъзоолу. Когато беше сватбарин, а Миронча го канеха на всичките сватби и на всичките пиршества на "Силистра йолу"³, той нарочно прекарваше тъпаните под прозореца на чорбаджията, за да го ядосва; а по-лани, на сватбата на Никола Джамджията, той изсипа мангал с гореща пепел въз главата на Цочка чорбаджи за едно докачение на чест. Цочко чорбаджи го тегли на съд и го наклопа като бунтовник пред турците, но не можа да му стори нищо, защото Мирончо извади руски паспорт. От този знаменит ден славата порасна на дръзновения Миронча, когото никой не смееше да докачи явно, а Иванчо Йотата, не без тайна завист, казваше:

- Да имах и аз неговата патента, да видите вий тогава кой е Йотата! Ще направя тука цяла република!...

А как чудно Мирончо свиреше на флаута! Вечер например седнеше на чардака, надуеше я и тя писнеше из небесата, и всякой, който чуе, кажеше: Мирончо свири.

При това Мирончо беше на 44 години, хубевелек, песнопоец, ерген и страшно обичаше тъпаните и възточния въпрос.

Хаджи Смион полека и усмихнат пристъпи към Мирончо: той чистеше разглобената си флаута с едно дълго гъше перо и слушаше невнимателно бай Мича Бейзадето, чорбаджия и голям обожател на Русия, който му гълчеше нещо твърде разпалено за Русия, види се, с вестник в ръка.

- Добрутро, драги господине мой - каза Хаджи Смион.

- Заповядай, любезни приятелю драгий, заповядай.

Тия любезности се размениха по влашки, по който език се разговаряха обикновено двамата приятели.

Мичо Бейзадето стори място на Хаджи Смиона на одърчето, клюмна му с глава приветливо и продължи думата си.

- Та ще ти кажа, Мирончо, че политиката днес, както отива, ще изкара вярно пророчеството... Аз и даскал Калиста питах, но той не можа да вземе разума.... но покойният поп Станчо го тълкуваше, и аз гледам - политиката там отива...

Хаджи Смион, като видя, че се говори за политика, взема сериозен тон и пресече бай Мича:

- Политиката, чорт го взел, днес каква политика има? Аз едно време в Молдовата... Та това политика ли е?... Когато Менчиков на 52 отиде в Цариград и каза на султана с две думи: щеш или не щеш? - тогава всички рекохме: ах! Както се и случи: отвори се боят...

Бай Мичо изгледа недоволено Хаджи Смиона като човек, който се меси, без да знае за какво е разговорът, и подзе пак с тайнствен вид:

- Тук има заплетена работа... Не е край... Аустрия трябва да е направила союз с Русия, тя още има страх от маджарина, макар и да крепи Турция. Байст е дълбок дипломат - и с Горчакова са едно. А Франца и Англия не смеят да помръднат - прусианецът казва: стой! Както и да е, политиката се заплита...

Хаджи Смион го пресече, като си изу калеврата.

- Право, на, черковний въпрос още не се разплита!... Толкова години се борим, аз вчера пак убеждавах Хаджи Атанасия да се отметне от патрика и му казах право в очите: ако си българин, българин бъди, господине, ако си грък, то... Нямам ли право? Човек на вярата си да стои!...

- Поврага ти черковний въпрос!... Попски и калугерски комедии. Ти гледай възточний въпрос, него гледай ти! - изкрещя сърдито Мирончо, като си навиваше ожесточено флаутата.

- Та и аз това исках да кажа я, възточний въпрос, сиреч, всичко друго е вятър - издума Хаджи Смион поверително.

Бай Мичо сне очилата си, тури ги в кутийката им и прибави, като се готвеше да си иде:

- Помни ми думата, Мирончо, че на тия хъшове, що са сега в Балкана, войводите им са се руски генерали. Ти недей слуша вестниците... Две и две четири: това е руска работа, сиреч възточний въпрос... сега се повдига. Пророчеството не лъже... "Десятая индикта... и възстанет бран силная от Севера... и будут кровопролития и пламен, и бедствия великия по всей земле... и погинет проклятое племя измаилтянское! Горю тебе, о дщер вавилонская" - това е за Цариград, - а бран силная - Русия - забележи бай Мичо Бейзадето с важен тон и стана.

1 Братовчед (по турски)

2 "Не ме е грижа от никого" (влашки)

3 Сенчеста местност извън градеца, обикновено място за ядене на гювечи и гуляи.

VI. Какво казваше една нощна качулка

Мирончо се повдигна малко, подаде ръка на госта си и когато той излезе из градината, попита Хаджи Смиона любезно:

- Какви известия, драгий приятелю жаркий! - по български вече.

Хаджи Смион отговори също по български:

- Известията са важни, които казват новините: Филип трепи ли, трепи "зелките" из Балкана... Аз, каквото ми се варди, ще се освободим, но само турската сила, а?... Чорт! Па и тоя дяволски, като кайш, черковен въпрос, не се решава... замотани работи...

Мирончо се намръщи изразително и извика, като замахна с флаутата:

- Ти, Хаджи, да си блъскаш о главата тоя твой черковен въпрос! Не искам да го зная... На филибелийските чорбаджии трябват владици... Свобода, свобода, това ми дай ти,

пак руският калъч ще свърши всичкото... Чети "Горски пътник"! Чел ли си "Горски пътник" ти?

Хаджи Смион се посмути малко, но отговори решително:

Право, право, кога да е Русия ще превземе Цариград. Бай Мичо има право и Мартин Задека право казва: в "десятата индикта" ще стане, а сега сме, да речем, в 1868 лято, и без друго ще се сбъдне. Руските генерали са непобедими... Щом прегазят Дунава, аз познавам пътеките през Балкана, двайсет пъти съм минавал през Карнарския балкан. Страшно царство, майки, Русията... доде се чак простира! Аз по-преди ми разправяше Гьочката за Сибирия, да те побие страх: царство ли е, та земя ли е? А бе, добре, каиш... доде ми на ума... Виж, политиката, и в политиката също, сиреч... Прусия и Аустрия се биха при Садова. Биха се, та се поразиха! И защо? - За земя... Защото един цар, за да бъде истински цар, трябва да има земя в царщината, сиреч казано по простому, и един мъж, за да бъде истински мъж, трябва - разбираш? - да си вземе жена във фамилията... Сиреч искам да кажа, Мирончо, време е вече, аз ти казвам като на приятел, време е вече.

Мирончо го изгледа учуден.

Хаджи Смион му клюмна приятелски.

- Да се оженя?

- Брр... не е зле да се ожени човек.

- Не е зле, не е зле - каза Хаджи Смион.

Мирончо се замисли пак.

- Сиреч ти, драгий жаркий - каза той навъсено, като сложи флаутата на коленете, - казваш да си увра врата в женския хомот?

- Пази, Боже!

- Да има кой да ме води за носа?

- Ама чувай!

- Да стана още отсега роб на някой шарен малакоф?

- Не, не, не! - викаше Хаджи Смион, който вече се разкайваше, че политиката неволно го увлече в препирня по тоя дяволски въпрос.

- Ти вярваш ли, че Мирончо е толкова простак?

- Кой вярва?

- Мирончо няма нужда от жена, драгий ми приятелю. Какво ми липсва? Ето моята булка сладкогласна, с нея веселя и мене си, и хората - тя чува ли се чак у вас?

- Всяка вечер я слушаме с булката... тя много обича оная, влашката; но не дай, Боже...

- Какво не "дай, Боже"?

- Да се мисли за старини, за старини да се мисли, драгий ми приятелю - каза отечески Хаджи Смион.

- Е?

- Човек е добре да си има дечица.

- За това ли? Браво, любезний мой приятелю драгий, браво! Сега ако храня мене си - Миронча, тогава да храня рояк сополиви Мирончовчета! Аз не съм Селямсъзът! Кой закон пише това?

- Как кой закон пише това? Православний наш закон - отговори храбро Хаджи Смион.

- Вятър - закон! А моят закон е написан на качулката ми: лъжовен свят и суета сует! Всичко е дим!

- То се знае, всичко е вятър и дим - каза убедено Хаджи Смион.

- Женен бил, неженен бил, се ще се мре, нали?

- И аз това щях да кажа.

- Чувай, драгий мой приятелю любезний, каква е моята философия, ти знайш, аз съм философ?

- Ти си философ?

- И има нещо в тая (Той посочи главата си.)

- Има, знам.

- Нито жена, нито злато, нито сребро не правят човека благополучен в тоя свят, а знайш ли кое?

- Знам.

- Свободата.

- Американски.

- Па друго не ти трябва...

И той се наведе внимателно над флаутата си, като се мъчеше да запечне една клапа...

- Да, па друго не ти трябва.

Хаджи Смион видя пак, че губи полека-лека бойното поле пред необоримите доказателства на философа. Но той се пристраши и направи едно доблестно и последно усилие, за да се закрепил на позицията си, та като отстъпил, да му е чиста съвестта. Той подхвана бодро:

- Но виж, халоолу, човек, ако е спокоен в къщата си... а кой дава спокойствие в къщата? Пак жената. Например аз, ти питай мене, става осем години как водя Гинка, а за нищо не се грижа... нито на влакно грижа нямам, разбираш? А като не си спокоен, как ще бъдеш благодарен?

Мирончо все стоеше наведен над флаутата си и не отговори.

Хаджи Смион се одързости.

- Неженен - добро... Но хората по нас, знайш... не можеш да им вържеш езика... Виж, ти ходиш например у калугериците, совсем невинно, да кажем, но светът, разбираш? Не иде хубаво, разбираш?... Без фамилия. Не, не, не е хубаво, нито е пък прилично... Какво ще кажат хората?

Мирончо се намуси, тръсна силно главата си и пюскюлчето на качулката се преметна отпреде.

- Виждаш ли какво казва това? "Не ме е грижа от никого!"

Хаджи Смион се смути от този неопровержим аргумент и каза, без да ще:

- Качулката има право, и тя е философ.

- Жената, аз да ти кажа ли тебе? Тя е змия в пазва, с която лягаш да спиш.

- Право, право, и аз понякога, когато ме ядоса нещо булката, викам си: их, чорт го взел, да бях сега Мирончо!

- Е, и ти видиш, я?

- Как не виждам?

- А идеш, па казваш: драгий приятелю, ожени се ? А сам знаеш...

- Не за това, аз само тъй, приятелски... ти, харно правиш, ти си философ.

VII. Двете батареи

Хаджи Смион взе сбогом от приятеля си и се упъти към дома си ухилен. Кога възви из Селямсъзовата улица, той съгледа голям куп любопитни, които се трупаха пред вратните на Копринарката и на Селямсъза и с наслаждение слушаха клетвите, що си пращаха двете съседки, които делеше стоборът.

Скоро любопитният Хаджи Смион разбра, че снощи Варлаам, подир вечеря, като чул злодейския смях на Селямсъза и на цялото му "яково" поколение, побеснял от гняв, та излязъл, та закачил оголения рибен гръбнак на портата му в същото време, когато Селямсъзът вапцвал котката в купа му. Заранта обаче, когато Селямсъзът видял пред вратнята си куп дечурлига, които зяпали учудени пред обесения гръбнак, а Варлаам и жена му съгледали, че котката се оваляла в халищата им, оцапала възглавниците и копринената рокля, както била сложена вечерта на ковчега, те разбрали изведнъж всичко - и най-ужасната кавга на света се почнала между злобстващите съседи.

Между това виковете и трясъците от миг на миг ставаха по-силни.

- Гърнясала сланино! Дано да се въвонейш! - викаше булка Варлаамица от крушата.

- Дървенице, кръвопийке! Дано да пукнеш! - викаше булка Селямсъзка от покрива при коминя.

- Да те порази Господ!

- Да те убие чумата!

- Да те прокъсне!

- Да се вампирясаш!

- Огън да гори тебе и децата ти!

- Живеница да ви изяде двама ви!

- Гиди свиньо, дванайсеткиньо!

- Гиди ялова кукувица!

- На въже да видя мъжа ти и ти отдолу да му люлейш краката!

- На кол набит да видя твоя и самодиви да играят хоро около него!

- Дано ръцете, дето ми вапцаха котката, да изсъхнат и да почернеят, като твоята черна душа, жълта циганко!

- Дано гръбнакът, дето го окачиха на вратнята ми, да се задърнесе в гърлата и на двама ви и да ви задави, поразена тахтабо!

Селямсъзът седеше на шестото стъпало на стълбите, гологлав, изпотен, разядосан, морав-червен и с мустаци, наострени кръвожадно. Той не викаше, а само клюмаше одобрително на всяка сполучена клетва на жена си и грухтеше отвреме-навреме.

Приличаше на един генерал, който е поставил батареята си на една близка могила и наблюдава действието на огъня. Види се, че същата тактика следваше и противният генерал, чиято батарея от своята стратегическа точка бълваше огън и смърт. Залповете ставаха почести и посмъртоносни. На трескателните гранати-поразии от батареята на генерала Варлаама батареята на генерала Селямсъза отговаряше с пукателни бомби-проклетии, от които тряскаха небесата и керемидите! Най-подире батареята на генерала Варлаама хвана чувствително да предрезнува; това като съгледа неукротимият Селямсъз, след минутно съвещание с шапията си реши да прати тозчас няколко анадолски поллета попръжни и с тоя кръстосан огън да нанесе последния удар на неприятеля. И извади емфявата си кутийка и смръкна емфие, както направи френският пълководец при Аустерлиц.

Свети пръв Трифоне Зарезане, какво съвпадение?

Изведнъж Йотата се промуши из навалицата и се озова отпреде му.

VIII. Иванчо Йотата

Втори път читателите се срещат с Иванча Йотата.

Но що беше това нещо Иванчо Йотата?

Иванчо Йотата не е нещо, а человекче дребно, сивооко, с четиняста коса и мустаки, с исполински нос и с голямо честолюбие.

По-младите си години той е преминал в литературни занятия, а след смъртта на дядо си варди бакалницата. Мазните ръкави на зеленото му шаячово сетре и оръфаните крачоли на оваляните му (делнични) панталони доказват неуморното му трудолюбие.

Иванчо Йотата, както казахме, е твърде честолюбив човек, не позволява никому да го обижда, бои се от турците и се води все с учени хора. Той взема участие във всичките сериозни въпроси, които се възбуждат в Джаковото кафене, и може да се препира успешно с учител Гатя по филологията, с Хаджи Атанасия, който още припознаваше гръцкия патрик - по черковния въпрос, а с Хаджи Смиона, дори и с по-учени хора - по външната политика.

Прочее Иванчо беше ученолюбив и не се мислеше за прост човек. Той преди няколко време например, в кафенето беше казал на господин Фратя по повод на българското правописание:

- Време е, ние, учените, тоест, да се соберем и влезнем в соглашение... трябва да оправим язика и прочия.

Той се изразяваше по книжовно и говореше на мющериите си:

- Вчера ми дойдоха маслини от важна степен и с твърде способна цена.

Иванчо преди години четеше дамаскини и житиета от амвона; еднъж прочете житието на "Алексия божий человек" и всичките баби плакаха. Той даже бил съчинил три слова: за Неделя Вайа, за мученичеството на св. Георгия Новий и за грехопадането Адамово. Те, както и житиетата, били от него саморъчно писани с черковни букви - черни и червени - и с лози, и с образи, и толкова прилични на печатни, щото покойният дядо поп Станчо напразно гуждал и двата си чифта очила да ги разпознае, но не можал. За жалост, всичките тия съкровища, не знам как, изгорели и той често в кафенето, като разказваше за това славно поприще, свършваше със сърдечно съкрушение:

- Кешки аз да изгорях, та не списанието ми... За народа загуба велика.

Затова често караше дъщеря си Андроникия, или Мужепобедителка, както я наричаше в български превод мусикословеснейши Хаджи Атанасия, да му пее известната патриотическа песня:

Де са нашите славни списания?

И наш'те славни писатели?

И той повтаряше все тия тъжни думи:

- За народа загуба велика.

Но Иванчо Йотата и днес не отстъпва никому в учението и е страшен привърженик на i-то (йотата), която учител Гатю злодейски изгони из класовете на училището. Той и днес записва в бакалския си тефтер с твърде красиви черковни букви:

Nikita Пішікат: четірідесе др. сілімікіа - 3 гр,

Дімітріа Пінтіята: піл пітіе - 20 гр.

Освен това Иванчо Йотата беше бърбрица сплетник, дръзновен и блажеше през коледни пости - скришом от жена си; но това не му бъркаше да мрази ужасно патриката и гони простаците като Варлаама.

IX. Миролубие на един мирносец

- Е, сега кажи ми как стана това приключение, от що, защо сиреч и прочия? - каза Иванчо, като подир много сигнали и псувни генерал Селямсъз направи да млъкне батареята му.

За голямо чудо, същото се случи и с противната батарея.

- Какво приключение? - изпъхтя отчаяно Селямсъзът. - Никакво приключение и отключение! Аз откак съм човек на света, а викам се на седем-десет-осемдесет години... Такова куче краставо да се подиграва с моя честни дом... Иванчо, как го приимаш това? Какво му прави портата ми на тоя унгури и манастирско магаре? Аз, човек с жена и с фамилия и с четиринайсет деца, плащам деветстотин и деведесе и един грош данък, долни пари, на царщината, на старо време да ме обезчести, и защо? Я го питай защо, я?... Не, аз това го не възприимам, проклет да е Селямсъзът, ако възприима това!...

Иванчо изслуша търпеливо, па го пресече:

- И прочия... Сега, бай Иване, да дойдем на историята.

- Историята, историята, историята е тая: обесил ми гръбнака на портата, хърватинът проклети, та кой отде замине, да гледа и да се подиграва с моята честна порта.

И Селямсъзът плюна.

- Тогава ти? Потопи котката и прочия?

- Каква котка и кой потопи?... Та искам да ти кажа, че аз откак съм на света, а викам се човек на осемдесет и пет години, такова грешно и срамотно нещо не съм видял да направи християнин на християнин, та той, това куче, Тарилйомът, не е и християнин, ами същия цинцарин, дядо му е бил дошъл от Воскополи, из арнаутлука, с една торба на гърба и е продавал пуканици и халва!

- А защо Варлаам ти е направил това презрение?

- Кой? Тарилйомът ли? Аз ти казвам, Иванчо, че такава поганска работа нито съм видял, камо ли да съм чул!... Стар човек ме гледаш, ама дето го рекли: пази, Боже, от зло... Джанъм! Първица ли е човек да се скара? Живи сме. Човек не е дърво я, виж децата ми, що се викат - деца са, па и те се карат и бият и всяка вечер ставай кадия, та ги разправяй... оная вечер щях да потроша Маноля с бой. А не съм вчерашно пеленаче... Помня едно време, когато се скараха, пак за капчук, Хаджи Петко и Хаджи Папурко, влачиха се по кадии и по мюфтии запалиха си един друг копните, а Хаджи Петко и Хаджи Папурко бяха донейде си сватове: Хаджи Петко водеше лелината дъщеря, Рипсимия, на Хаджи Папурка; той беше, Хаджи Папурко, най-старият син на дяда Бенча, от Сюлюменовия род, и имаше къща, кажи, цял конак... Та когато се сбиха по заговезни Хаджи Петко и Хаджи Папурко, тебе лъжа, мен истина, извадиха калъчи...

- И прочия... сега чуй-прекъсна го Иванчо, - да си поприкажем сърце откровено... Ти си баща и прочия... Е? Тогава? Ти потопи котката във вапцилката, от разярение душевно. А пък котката, когато Варлаам легнал с булката и прочия... отишла, та направила всеобщо злоупотребиление, разбирам, животно е.

Селямсъзът изгледа свирепо Иванча, па каза сърдито:

- Е, добре, котката аз я потопих, кръстих я! И аз я пузнах да иде да им се погали в гащите... та какво? - И Селямсъзът се изпули на Иванча още по-застрашително.

Иванчо само клюмна с глава.

Селямсъзът си отри с шапката потното чело и продължи:

- Какво бива от една котка и от един Тарилйом? Нищо. Котката се измива и дрехите се изпират. Ами това леке, дето го залепи той на вратнята ми и на лицето ми, кръв го измива! Кръв, знайш ли, Иванчо?

- Не, не, преговерете се. Виж, сто души народ ви гледа на портите и се смеят великогласно, не подобава, прегърнете се и прочия.

- С Тарилйома ли? Та той не струва колкото едно добрутро!

- И двамата. Аз знам, че ти имаш пълно право. Варлаам е един богохулник и анадолски капасъзин! Не може още името си да запише, и епитроп! Срам за българския народ.

И Иванчо тупна с крак.

- Имам ли право?

- Имаш. Оппростете се.

- Тебе да бяха ти окачили на вратнята гръбнак от шаран, един лакът дълъг, какво щеше да направиш?

- Кой ще ми го окачи?

- Кой и да бил.

- Гръбнак от шаран?

- Нека бъде биволски.

Иванчо се ядоса.

- Казвай, де? - попита натъртено Селямсъзът.

- Кой смей?

Някой, да кажем Тарилйомът.

Иванчо погледна страшно събеседника си, махна с ръка из въздуха и издума тържествено и ниско:

- Той няма да е жив. Смърт!

Горд човек беше тоя Иванчо.

X. Убедителност на един сладкодумник

Хаджи Смион от своя страна пък утешаваше Варлаама Копринарката.

Батареята, още в безпорядъчно състояние от трескавото движение, което и беше дала силата на огъня, смъкнала се беше от високата си позиция и клечеше замислена, но още димяща, при барата, с поглед отчаяно впит към стряхата. Там, провесена на малакофа си, съхнеше на слънце и меланхолично се полюляваше праната рокля.

Генерал Варлаам, блед, презеленял, запенен, с наострени подстригани мустаци, с изложена Сахара на слънцето, която сега лъщеше заслепително от пладнешките лъчи, ходеше бързо назад-напред по двора, последван от Хаджи Смиона, който чакаше да му отмине малко гневът, за да се не оплете в някоя безполезна, разправия.

- Сега казвай: какво му се пада на тоя бяс нечестив? - попита изведнъж Варлаам, като се извърна.

- На Селямсъза ли?

Но Варлаам, който никога не именуваше съседа си, прибави раздражено:

- На оногова, де, казвай!

- Слушай, Варлааме, помирете се, казвам ти като на приятел.

- Фарлам ли?

- Добре е да се помирите, вярвай Бога, добре е да се помирите, по братски, по християнски - казваше покорно Хаджи Смион, който гледаше с добром да ги помири.

Варлаам изгледа намръщено Хаджи Смиона.

- Аз не очаквах от ваша милост такива едни совещания.

- Аз, като приятел - измънка Хаджи Смион нерешително, понеже се боеше от някакво скарване.

- Как? С него? Брат? Християнин?

- Вярвай Бога, Варлааме, опрости г... Той се моли за прошка. (Хаджията лъжеше.)

- Кой? Той?

- Той, на, сега ида от тях е... убедих го и той е готов да се целувате, самичък рече, склони.

- Целование с Юда? Да пази Господ, никога! До гроба!...

- Ама слушай, Варлааме!

- Не слуша Фарлам.

- Ама чуй ме де, една думица...

- Отнюд!

И Варлаам пак взе да ходи назад-напред с наведена глава и с ръцете отдире.

- Варлааме - извика пак Хаджи Смион.

- Слушам.

- Аз и друг път съм ти казвал!... Булка! Нямам ли право?

Булката нищо не отговори. Очите и се бяха впили в роклята, по която още личаха следи от два големи облака, нарисувани от котката с най-прекрасно индиго.

Варлаам погледна и той роклята, изпречи се като свещ пред Хаджи Смиона и проговори гневно:

- Ти от булката искаш право, а? А я попитай, какво и е на сърцето?

- Знам я, знам я, тя е милостива.

- Я попитай Фарлама как му се въртят облаци из стомаха?

- Знам те, знам, да бях на твоето място, вярвай Бога...

- Можеш ли изтърпя това кораблесокрушение на целия ми дом?

- Не можа.

- Би ли се примирил с такъв мръсник - предател и смертоубиец?

- Аз?

- Ти, де!

- Умирвам!

- Та и Фарлам умира, но сам си знай на душевното желание трескавицата. Чуждите хора отвън гледат в кошарата... а козата сама знае остър ли е ножът... Смей се, рекли, защо? Плачи, рекли, защо? Ех, по-добре да се смея, та да не плача. Светът е така: никого не е грижа за Фарлама.

- Да, никого не е грижа за Варлаама - повтори машинално Хаджи Смион, като гледаше злополучната рокля, както и котката, които се сушаха на слънце.

- Да вземе някой да ти наплезе Ингилиза не със синилява боя, ами само с чиста помия, па да му каже: иди се потъркаляй в джамфезената жълта рокля на булка Хаджийка, приемаш ли го?

- Не го приемам.

- Ами Фарлам как да го възприятствова?

- Имаш право, недей приема, човек бъди, дръж се!

- Това не е ли цяло отвергателство за честа на фамилията ми? Този смертоубиец ми обезчести леглото.

- Право, човек за една чест живей! - каза Хаджи Смион.

Варлаам помисли малко, па пошушна:

- Знайш ли к'во?

- Знам. К'во?

- Не обаждай никому.

- Няма да обадя никому.

- Дай ми твойта...

Хаджи Смион се втрещи.

- Мойта?

- Дай ми я! Смертоноската...

- Пушката?

- Тя.

- Защо ти е?

- Дай я.

- Пълна е.

- Пълна.

Хаджи Смион се озърна плахо.

- Мълчи, да не чуй някой.

- Чувай...

- Дяволът си няма работа.

- Дай я на Фарлама, не се бой.

- Не!

- Чуй, няма да го опушна, смерт няма.

- А защо ти е?

- Ще ти каже Фарлам.

Хаджи Смион кљумна отрицателно.

- Хаджи, тоя Селямсъз е цял харсъзин...

- Знам, е?

- Нощеска се прехвърли през моя зид, помисли си...

- Мисля.

- Може някоя нощ пак да мине и да нападне фамилията.

- Разбирам. Лани Геревица, копачката на гула му, нали го вика на общината?... Пази си честта, Варлааме.

- Дай тогава смертоноската!

- Да ме пази Господ!

- Няма да го убия совсем, ще го уплаша само, не си ли ми приятел?

- Не, не, с пушка не си играй, пази си честта Варлааме!

И Хаджи Смион бързешката изскокна из вратнята.

Кога се отдалечаваше от улицата, той пак зачу силни крясъци, които възлизаха до облаците.

Примирието се свърши. Почваше се решителният бой между двамата генерали - с батареите им.

XI. Хаджи Смион и Иванчо Йотата

Хаджи Смион полека и машинално влезе в кафенето. Там седяха доста посетители, от които неколцина познати нам вече. Йотата им разказваше с голямо въодушевление

приключението тая заран, което беше развълнувало целия град. Хаджи Смион седна тихо и заслуша.

- Не ще, та не ще!... - продължаваше Иванчо. - Тогава не се стърпях, ами му рекох: "Най-после ти си баща на четиринайсет деца и прочия... какъв пример ще им оставиш? Помисли: ти си баща!"

- На Селямсъза ли? - обади се Хаджи Смион, които не можеше да се удържи и да не се похвали за доброто дело, що, извърши тая заран. - И аз суцото рекох на Варлаама, гаче сме се наговорили.

Иванчо го погледна намусено, па подзе:

- Но, гледам, той пак шава... "Аз, каже, това и това!" Не! рекох му аз благодарно, господине, ти си настоятел училищний, тая чест за колко я считаш?

Хаджи Смион се обади пак, като се готвеше да си изуе лявата калевра:

- И аз му казах съцото на Варлаама - рекох му: А бе, избраха те училищен епитроп и аз дадох глас за тебе... сега ни посрамяваш... вярвай Бога, посрамяваш ни.

Иванчо махна с ръка на Хаджи Смиона, изгледа го кисело и продължи:

- Тогава Селямсъзът се поубеди малко... Видях, че моите думи го жегнаха. Той ми каза: "Право имаш, Иванчо..."

- И Варлаам най-напред не лягаше, но най-подир ми каза: "Имаш право"... Се суцото! - и Хаджи Смион изгледа важно събранието.

Иванчо погледна свирепо Хаджи Смиона и като съзря, че си е изул калеврата, за да говори, превари го:

- Кажи, че го убедих целокупно, но изведнъж като каза: "Гръбнакът, не възприимам, та не възприимам: аз, този анадолски капасъзин да ми стори това безчестие на портата..."

- Суцо! И Варлаам: "Аз каже, този смертоубиец и Юда Искариотски, дето ми обезчести фамилията."

- Мълчи бе, дивак! Епитропи! Срам за българския народ! - изкрещя Иванчо разлютен.

Няколко души се изсмяха.

Хаджи Смион погледна обидно на Иванчо и му каза строго:

- Господине, бъди американец, благородно.

Подир една минута обаче гневът му мина и той прие драговолно предложението на Иванча да играят на кончина...

- Но честно и почтено - прибави Иванчо.

- Американски - издума Хаджи Смион, като се намещаваше.

Няколко пъти се хвърлиха книгите, а играчите мълчаха.

Най-напред Хаджи Смион наруши мълчанието.

- Знайш ли - попита той - как го викаха не ланския, а по-ланския кадия.

- Пет и три осем и едно девет... Кого?

- По-ланския... четири и четири осем... хвърляй.

- Хаджи Юнузаа ли?... Хвърляй де, какво се майш?

- Малката! Имаш ли да я вземеш - викна Хаджи Смион.

- Дявол да го вземе, преяде ме ти! Изгори ми душичката и прочия... На! Обирай!

- Пет, две... три... десет!

- Голямата! Ох!-изпищя Иванчо уплашен... - Не, чакай, чакай! Девет прави... Какво десет? Долу, долу, долу голямата!

- Хай кучетата да го ядат!... А пък аз го сметнах десет - очи, сбърках... На ти я! - И той ядосано шибна голямата на земята.

- Занапред, моля, честно и почтено... - казваше Иванчо на следващото хвърляне, като обра голяма и малка.

Хаджи Смион сече намусен. Пак заиграха.

- Сега, хем бъди свидетел, Хаджи Смионе, аз благородно, по един начин... разбираш? Ще онождам играта... Чакай, тия дяволски книги не идат... Де сега да имах една деветорка!... Чакай, чакай да видя какво вземаш? Две и три пет и четири - девет - и прочия, добре, вземай.

- Та ти нямаш поверение на човека - каза Хаджи Смион, като притегли под коляното си три книги от Иванчовите... - Тия дяволски спатии не идат... Хей, хей! С какво взе фантито?

- Пак с фанти - отговори добросъвестно Иванчо.

- Аз пък рекох - да не е с цар... Видя ми се корона - каза Хаджи Смион, като взе дама с единица и ги смеси набързо с другите си книги.

Но Иванчо, без да гледа на уверенията на Хаджи Смиона, поиска да провери книгите му и да види колко са дамите му.

- Право, право - казаха неколцина любители. Хаджи Смион тозчас разбърка книгите си с Иванчовите и каза ядосано:

- Аз такъва игра не приемам!

- Как, как, господине! Ще си пиша пет, плащай кафетата и прочия; защо разбърка книгите? Или вземаш хората за говеда?

- Кой ти казва говедо, бе? Но аз не приемам докачение; играй американски.

- Не открадна ли?

-Кой?

- Не улових ли те Два пъти?

- Лъжеш! - извика Хаджи Смион.

- Ти лъжеш като брадат циганин-и Иванчо захвърли книгите в очите му, с което движение бутна кафеджията, що носеше кафетата, и те се разляха по рамото на Хаджи Смиона.

Не се знае какво би направил Хаджи Смион, ако да беше обут в този същи миг, Иванчо отбягна на другая край и зашепна на Миронча:

-Мирончо, сега кажи ми: кое е по-велико докачение? Аз мисля, че гръбнакът.

Мирончо нищо не отговори.

- Според тебе, кое е по-неутерпимо докачение? - попита настойчиво Иванчо.

Мирончо го изгледа безстрастно.

- Гръбнакът ли? - попита почервения от досада Иванчо.

Мирончо мълчеше.

- Или котката, тоест - прибави той упорито. После като промени гласа си, попита поверително:

- Чете ли сатирето.

Мирончо го изгледа вътрешно.

- Страшно са усмехотворствовали Варлаама и прочия... Чете ли го?

Но Мирончо, който не можеше да гледа носа на Йотата, извърна се и се услуша в друг един разговор.

Иванчо цял почервения от гняв, обърна се към стената и избъбра:

- Тоя горделивий Дарий ще му разтвори магарешките уши, но чакай!

Той не смея да го нападне явно, защото помнеше случката с мангала, но реши да го смути в някой заплетен въпрос, например по правописанието, за което и ставаше прение сега в един кът на кафенето.

XII. Волтерианци и елинисти

Иванчо Йотата неусетно се намести между говорещите; разговорът, захванат по повод на коня на Ивана Болъшъка, се беше обърнал вече на прение по правописанието.

Учител Гатю, известен волтерианец, поразяваше безпощадно няколко благочестиви букви, завещани от старината.

Съюзниците му бяха: Мирончо, Иван Бухалът, вечен обитател на кафенето; сръбналият дядо Нистор, който ако и безграмотен, занимаваше първо място в редовете на борбата; господин Фратю, голям волнодумец и патриот, и кафеджията.

Като съюзници на мусикословесний Хаджи Атанасия, сладкогласния псалт и елинист, фигурираха: многоученият елинист и доктор с тартароеметико - той го даваше за всички стомашни болести - дядо Йоси; поп Ставри, верен съхранител на традициите на школата на Гърбата: той още пишеше с оксии и вари; двама безгласни, но види се, вещи слушатели, защото клюмаха много умно глава всекиму; който вземаше думата от двата лагера; и Иван Капзамалинът, мющерия на Иванча и сват на поп Ставря.

Естествено Иванчо Йотата се присъедини към лагера на елинистите. Това като видя, Хаджи Смион мина към партията на волтерианците.

Подидаскал Мироновски беше неутрален.

Силна и разпалена ставаше препирнята, защото, при всичката кръвожадност на волтерианците, елинистите не отстъпиха ни йота; напротив, заявяваха още по-ужасни притезания. Мусикословесний Хаджи Атанасия изискваше непременно да се възвърнат на първото си почетно място в азбуката ии ; Петко Миразът, по-умерен, настояваше само за и ; поп Ставри беше неукротим и повеляваше да се въведат пак титлите, но най-после отстъпи и се съгласи да останат само над Бог и над Ангел; Иван Капзамалинът и двамата негови слушатели също подкрепяха тия мнения и насърчително клюмаха главите, а дядо Йоси, многоученият елинист и доктор, просто препоръчаше елиниката.

Хаджи Смион, който още трепереше от гняв, като гледаше рамото си, поглеждаше често и зложелателно към Йотата, когото избиваше пот по челото.

Но ехидният Хаджи Смион, за да се наслади по-скоро от отмъщението, прибърза и бутна с лакътя си учител Гатя, който в това време разпалено оборваше елинистите. Той се обърна към Хаджи Смиона и го погледна въпросително.

- Ами йотата?- каза Хаджи Смион и твърде безочливо се изсмя към Иванча, от когото не се боеше вече, защото имаше на своя страна, освен учителя, дядо Нистора, който не прощаваше на Йотата, дете блажеше през коледни пости, и го гонеше с чибук, колчим приказваше неуважително за патрика; Мирончо, който презираше Иванча и го наричаше понякога "Иван Йотович ничтожний", и кафеджията, по природа голям гонител на йотата и на мухите.

Иванчо се зачерви и пламна до ушите. Учител Гатю се засмя и погледна съжалително Иванча.

- Бай Иванчо, ами вашата йота какво да я правим?

Това полуглумливо, полупрезрително отнасяне към йотата докачи Йотата. Той хвърли огнен поглед Хаджи Смиону, който се хилеше предателски, и отговори грубо:

- Кажи, нали си даскал? Що питаш мене? Нали си даскал?

- Аз казвам - пое учителят високомерно, - че и за нея трябва да кажем вечна память, както и за дядовите попови дрипели.

- Истински волтерианец - пошушна поп Ставри.

- Да ме прощаваш, да ме прощаваш, - каза Иванчо гневно! - то не е се едно, йотата е друго, ти тия краставици продавай ги на дядо поп Ставри, на Иванча недей казва... за колко пари те купувам?

Дядо поп Ставри погледна зверовито на докачливия си съюзник. Мнозина любопитни обиколиха двамата борци.

- Следвай, Иванчо! - насърчи го Хаджи Атанасия от лагера на елинистите.

- Браво! - извика несъзнателно Хаджи Смион от лагера на волтерианците.

Това насърчи Иванча, а стресна малко забрутения учител Гатя, който изведнъж видя, че побе-дата не ще бъде така лесна, затуй буйно захвана да унищажава Йотата. Но Йотата му възразяваше твърде разумно и го застрашаваше, че ако иска, може да го натъпче в орехова, черупка с доказателствата си.

- Докажи! - извика ядосано учител Гатю.

- Да, докажи! - повтори и Хаджи Смион.

- Да те видим, де - измъмра дядо Нистор, като надуваше чибук неумолимо.

Иванчо се помая малко, за да съвземе силите си, и подзе сериозно:

- Перво, йотата трябва, защото...

- Не трябва за нищо! - пресече го нетърпеливо учителят.

- Не трябва никоя йота на света! - изрева Мирончо.

- Трябва! - извика Иванчо упорито.

- Не трябва!

- Трябва повече от ижето!

- Не трябва никак! - извика ожесточено Хаджи Смион... - Аз в Молдовата не зная ли! Само едно и имат! Не трябва.

- Молдованското е друго, православно е друго - забележи му поп Ставри.

- От язык до язык разлика има - прибави с достоинство дядо Йоси.

- Перво - продължи Иванчо, като хвърли заканителен поглед на Хаджи Смиона, - първо, защото йотата присъствува в черковните книги, по отцепедание и прочия... Бива ли сега да се отмятаме сиреч от старите наши славни списания?

На поп Ставря се хареса тоя прием и той отива гръмогласно:

- Не бива.

- Противозаконно е, без йотата се не може - проговори с напевателен глас мусикословесний Хаджи Атанасия.

- Ха, Ипократ... Ииска ли питане? Не е възможно - притури с дълбокоумна усмивка дядо Йоси.

- Браво! Иванчо Йотович! - извика Мирончо, който от няколко време взе да гледа Иванча като една йота, скачена с точката си чрез една тъничка чертица (защото такова очертание имаше Иванчовият труп, врат и глава на стъклата на прозореца).

Иванчо изруга тайно Мирончо и продължи:

- Второ, йотата не подобава да се изхвърли, защото, кажи ми, господине мой, как ще пишеш "созданія міра" например.

Това мъдро запитване очарова поп Ставря и той каза язвително към учителя:

- Така, созданія міра.. та Бог знай, те не вярват и в созданія міра, волтерианците.

- Третю - продължи с растяще въодушевление Иванчо, - третю, йотата е една красота на граматиката, както е очевидно, например...

Учител Гатю се изкикоти яката.

- Красота на граматиката? Браво! Например?

- Например - подзе Иванчо, като се озърташе, пиши например: Хаджи Атанасия с иже - няма никакъв вкус, не стои хубаво; ако ли го пишеш с йота, по си има прилика, гаче си е родено така.

Мусикословесний Хаджи Атанасия. цял почервения от самодоволство, като видя, че името му послужи за доказателство необоримо.

- Без йотата не се може, какво си играйте - каза той, - аз ви харизвам най-после и и, но за і-то умирам !... Рекох.

- Аз жертвувам -то, но і-то да си остане — каза Пощянката.

- И аз на поврага пращам титлите на гърбата, но і-то не давам, анатема, който го бутне, то ни е вярата! - каза гръмогласно поп Ставри, увлечен от либерализма на съюзниците си.

- Нафиле, не отбирате нищо - отговори безнадеждно дядо Йоси.

Иванчо тържествуваше. Той намери горещо подкрепление в своите съюзници, когато учител Гатю още от рано се умори, защото не видя никаква облага от своите. Той беше генерал без войска. Дядо Нистор даже му измени: той само надуваше чибук и клюмаше на поп Ставря одобрително; Мирончо не внимаваше твърде, защото презираше всичко освен възточния въпрос; кафеджият бе седнал с Ивана Капзамалина да играе на табла, и то в разгара на борбата; а господин Фратю се плезеше в огледалото и се мъчеше да се огледа зад ушите. Головратът пък беше впил очи в белите тебеширени драски на вратата и когато учител Гатю се обърна към него и поиска с поглед одобрението му на думите си, той отговори сериозно:

- Тъкмо седемдесет и осем кафета.

Оставаше един верен съюзник-Хаджи Смион, който беше къс в граматиката - друго нещо, ако се касаеше за политически въпрос, - а подидаскал Мироновски стоеше неутрален.

Но на връх триумфа на Иванча му скимна да извика победоносно:

- Долу Волтер! Долу гръцкия патрик!

- Мълчи там! - извика свирепо дядо Нистор, като замахна с чибука си да го удари.

Това внезапно застъпване за Волтера ободри учителя.

- Да живее Волтер! Йотата долу! - извика той пламнал и се закани да го наплезе в една дописка, задето беше увил в един школки вестник червен пипер.

- Долу антихрист! - извика пак дядо Нистор, като махаше с чибука сърдито на Иванча; после, като се извърна към Хаджи Атанасия и поп Ставря, издума сопнато:

- А? Тия кратуни нищо не отбират, аз само седя, та ги слушам!

- Няма старото учение, няма - каза Хаджи Атанасия, като отваряше вратата.

- Нафиле, нафиле - продума дядо Йоси съкрушено, като излазяше.

XIII. Разходката

Подир обяд дружината пак се събра и, с изключение на двама волтерианци и на повечето елинисти, упъти се към манастира, разходка извън града. Кога минуваха покрай кръчмата на Аврамча Разпочето, отбиха се да хвърлят по едно киселерско вино, което беше най-прочутото, защото от него си купуваха даскалите. Оттам се упътиха към Караджовския кладенец, дето цялата дружина се хвана на хорото, което Мирончо поведе и завъртя два пъти около чешмата. От хорото Мирончо ги поведе към Капана и без да каже нещо, шопна се в двора му, и всички след него. Капанът имаше тоя ден визита и двете му стаи бяха натъпкани с гости, насядали по турски край стените. Дружината се здрависа с чорбаджията и с домакините му и се намести, както можа. Мирончо се мушна грубо в къта, като настъпа крака на Цочка чорбаджи и окаля чорапа му с чепика си; Иванчо, изут, като дребен, по-лесно се настани въз две колена, принадлежащи на разни стопани; Хаджи Атанасия, както и другите се наместиха между жените. Хаджи Смион, също по калцуни, един се намери прав, като се озърташе ухилено, но щом съзря Миронча в къта, упъти се към него и седна в обятията на Цочка чорбаджи, без да се усети.

Види се, Капановият пелинаш не падаше подолу от Аврамчовия, защото когато дружината се намери пак на улицата, Мирончо закрачи по военно и всичките го подражаха, като викаха тихо: раз, два, три! раз, два, три! Сам Хаджи Смион, който беше чул руската команда в Букурещ на 1848 г. когато Киселев управляваше Влашко, надзираше вървежа и правеше строги забележки: - Иванчо, право! Даскале, навътре! дядо Хаджи, по-скоричко, по руски.

И всичките: раз, два, три! раз, два, три!

Женорята, що стояха на портите, се поуплашиха от тая войнствена дружина, но помладите от тях се изкикотиха, като видяха Миронча напред, навел глава, и: раз, два, три! раз, два, три! И всички след, него повтаряха същото.

А рояк деца отдира им крачат и: раз, два, три! раз, два, три!

Но войнственият изглед на дружината се разтури като от магическа тояжка пред вида на аления фее на онбашията, който се зададе от един завой на отсрещната улица. Хаджи Смион храбро посрещна турчина, поздрави го усмихнато и го попита за здравето му и за времето.

- Защо се боите? - каза той, като отмина правителственият човек. - И той е човек като всичките хора.

- Бог го убил, агарянецът не е човек - избъбра Хаджи Атанасия.

- То се зае, не е човек, аз само тъй рекох... - отговори сухо Хаджи Смион.

Най-после дружината стигна на зелената поляна пред манастира и насяда на тревата, още шумна и занята с разговори. Мирончо следваше да разправя на Хаджи Смиона и на едного още гайтанджия някаква смешна молдованска история; Иван Стамболлият и Головратът се разговаряха за цената на преждата от три нишки; учител Гатю и Иванчо Йотата пак се бяха счепкали по правописанието, но господин Фратю се намеси, като заговори по френски с учителя, тоест изчете първите редове от "Телемаха": Calypso ne pouvait se consoler du deparat d'Ulysse и пр.... за да мами гайтанджиите, нещо, което разсърди крайно Иванча, които покрай Мирончовата гордост мразеше и влашкия език; а Хаджи Атанасия увещаваше Чона Пощянката да припознае патриархията, защото тя дава мирото. Само подидаскал Мироновски идеше още дълбоко замислен върху името си, което най-напред беше Милчев (в Ловеч), Минович (в Тетевен), Миронов (в Щип) и най-сетне Мироновски (Селямсъзът го наричаше вече Миронососки).

Най-после предложиха да попее Мирончо. Това внимание подокачи мусолюбивий Хаджи Атанасия, също славен по своето сладкогласие в черквата.

- Коя? - попита Мирончо.

- "Де си, гълъб, де" - отговори Пощянката.

Мирончо нищо не отговори, навъси се, свали тържествено феса си и като примигна Хаджи Смиону, продума набързо:

- Хаджи, приглашай ми.

- Всички ще приглашаме - отговори Хаджи Атанасия.

Мирончо устреми очи към облаците и запя:

Где си, гълъб, где?

Кой те облак скри?

Ревност ме яде,

Ще ме умори!

Чудно високо издигаше гласа си певецът, засукваше го, изтъняваше го, сваляше, пак гръмваше, пак сваляше любовно-въздихателно и цялата дружина приглашаше на последния стих на куплета. Зефирът пое тая приятна хармония, отнесе я в листата на върбите и орехите, смеси я с шума на реката и я разходи до спалнята на игумена, комуто смути послеобедната дрямка.

След Мирончо пяха още неколцина, а на реда си и Хаджи Атанасия изпя едно ново херувико.

Учител Гатю се беше изкачил на един голям камък, който наричаха "Волът".

- Даскале, кажи слово оттам - извика Иван Бухалът.

- Върху кое?

- За което щеш - обади се. Головратът.

- За греха на Адам и Ева - рече Мирончо и се изсмя.

- За победения Никифора - обади се Хаджи Смион и погледна убийствено иронически Йотата (Хаджи Смион беше вещь в българската история, с която се беше запознал само чрез песента "Поискал гордий Никифор").

- За малкия пост, дето иде - каза предпазливият Хаджи Атанасия, защото се боеше от такива песни, които можеха да му донесат беда на главата.

- За свободата - извика господин Фратю, като бутна учителя и се качи той на "Волът".

- За свободата, за свободата! - всички извикаха с възторг, защото господии Фратю минуваше за пръв оратор.

Господин Фратю се одушеви, устреми ръце и очи към небето и настръхна, и с една театрална поза започна тържествено-високопарно, в тона на оная епоха:

- Братя! Въздухът трепери! Балканът се тресе и доловете ехтят от реванието на балканския окован лев! Liberte, O, Liberte! Ще дойде време и ти да царуваш в тия прекрасни места, дето се вей инферналний полумесец на нашия петвековен неприятел и тиранни! Скоро по величествените върхове на тая стара майка (той посочи Стара планина), дето се е проливал цели столетия българска кръв, ще се развее гордий пряпорец на българския герой, внук на славния Крума, Асеня и Симеона; вече пукна първата пушка на нашето Liberte, а знаете ли какво казва нейний гръм? - Ставайте, храбри българи! Доста робство и тиранство! Братя! Въздухът трепери!...

- Да живеј България! - извика възторжено учител Гатю.

- Даскале, хай на конака с мене, вика те беят! - каза някой груб глас по турски. Всички с ужас се отстраниха пред заптието, което се промъкна между тях.

XIV. Въздухът трепери

Ораторът все стоеше прав на камъка, вкаменен и недвижим като древната Галатея! Хаджи Смион се сгуши зад дебелия дънер на ореха; Хаджи Атанасия се затули зад Миронча, комуто бравото замръзна на устата; останалите зяпаха смаяни.

Заптието повтори заповедта.

Учител Гатю се посъвзе малко от първото смайване, облече се, пошушна на подидаскала: "Всичко прикрий", и продума твърдо:

- Да вървим, Хасан ага.

И тръгнаха.

Изпоплашенята дружина се поокопити малко; подидаскал Мироновски удари през лозята и се изгуби. Сбраха се на куп и се съветваха.

- Защо викаха даскала? - попита Иван Капзамалинът с побелял нос.

- Как защо? Глух ли беше? Аз добре рекох да се каже слово за пост... Ето ви вам едно "въздухът трепери!" и "да живеј България!" - каза мрачно Хаджи Атанасия.

- Не вярвам да е за словото - каза Мирончо.

- Как? Ами?

- Беят, за да можеше да чуе словото от конака, трябваше да има уши, малко по-длъжки от магарешките, а Хасан ага да е някой магесник да хвъркне тъй скоро тука. Па и Фратя щяха да вземат.

- Друго е, даскалът ще е забъркал някоя каша - пошушна важно Поцянката... - Тоя човек го вземаха от пътя, без да попитат кой е и отде е, и го направиха даскал... Ще изгорят селото. Прости работи.

- Не се бойте, братя, кураж! - каза господин Фратю, като се озърташе плахо.

- Де Хаджи Смиона? - попита един.

Всички се огледаха.

- Бегал е някъде.

- Ето го!

Хаджи Смион се показа от дънера на ореха, гологлав и побелял.

- Отидоха ли? - попита, а като се озърна, прибави: - Е, сега?

- Казвайте! - обади се Мирончо със сериозен вид.

- Аз бягам - издума Хаджи Смион.

- Бягаш?

- Няма защо да бягам; който е надробил попарата, той да си я яде - каза Хаджи Атанасий сурово.

- Аз нищо нямам на душата си, политиката не ми трябва - проговори Иван Капзамалинът покорно.

- И аз също - продума Иван Бухалът с безгрижен вид.

- Моята политика е записана на качулката ми, нека дойде боят, и той ще я прегърне, сакраменто дио! - каза Мирончо.

Иванчо нищо не продума; но господин Фратю се обади:

- Не се грижете, братя, свободата иска жертви...

- Какво дириш там, Хаджи? - попита Мирончо.

- Феса си.

- Сега до него ли е останало? Ела!

- Защо?

- Да се съветваме какво да правим.

- Аз бягам.

- Бягаш ли?

- Бягам.

- Ти си полудял!

- Не съм полудял!

- Ами ние всички остаяме.

- Аз бягам.

- Сам?

- Не, с феса си - каза той, като диреше.

- Как? Ами булката и децата? - попита Хаджи Атанасия.

Хаджи Смион го погледна смаяно.

- Коя булка и кои деца?

- Твоите!

- Моите? Ах, добре каза, не бягам никъде; дето обесят тях, там и мен... Но де ми фесът? Чорт! И той хвана да гледа по главите на другарите си, после каза: - Трябва да го е откраднал оня.

- Да, даскалът го взе - отговори Головратът.

- Ами неговият?

- Ей го там на клона... вземи го, Хаджи, па да вървим - каза Мирончо.

- Аз? Пази, Боже.

- Вземи го, се едно.

- Луд ли съм? Фесът на бунтовник! Ух! - И той се хвана за главата.

- Що е? - попита Мирончо, като видя бледавината му.

- Та той сега е с моя фес пред бея, загубен съм!...

- Хаджи, кураж, свободата скъпо се купува - продума зловещо господин Фратю.

Хаджи Смион го изгледа смаяно и попита съвсем смутено:

- Ами ако ни хванат?

- Ако ни хванат, ще ни вържат - отговори кисело Мирончо

- Ще ни вържат?

- После ще ни турят клупа.

- После?

- После ще го теглят, и свършено.

- Разбира се.

- Аз бягам.

- Накъде?

- В балкана, по върховете, при хъшовете, при Тотя войвода и Хаджи Димитра, и ще се бия.

При всичката сериозност на положението, другарите се изкискаха на тая внезапна войнственост у Хаджи Смиона. Но Иван Стамболлият го поуспокои:

- Да ни обесят - не вярвам, какво сме сторили, та да ни обесят? Може само две-три нощи да ношуваме в гълъбарника, додето се изпита работата.

- То нищо - каза Хаджи Смион понасърчен, - чисти сме, слава Богу, да вървим, че щото Бог даде... не бойте се.

Но завчас се спря и се обърна към Йотата.

- Иванчо!

- Що е?

- Дай да променим фесовете, тоя е окалъпен и по ти мяза.

- Не ща го - отговори благоразумно Йотата.

- Вярвай Бога, мяза ти.

Иванчо си тури ръцете и отбягна от посегателната ръка на Хаджи Смиона.

- На го тебе, Хаджи Атанасия.

- Молим, молим, молим! Аз, стар човек, с такъв фес?

- И на мене не става - каза Хаджи Смион и погледна грабителски към Иванча, па прибави: - А бе, какво има? От един фес ли се боиш?

През гъсталака се съгледа, че идат хора.

- Заптиета! - извикаха неколцина.

- Сакраменто дио! - каза Мирончо със сериозен вид. - Тия агарянци са големи скотове, може да ни спримчат и да ни съсипят по съдове, поразено време!... Па тогава иди гледай Цочка чорбаджи.

- Тебе що ти е? Имаш патенто, ами ние, горките - каза плачевно Хаджи Атанасия... - Ах, "въздухът трепери" де ги сега да ги видя - каза той, като диреше с поглед учител Гатя и господин Фратя.

По лицето на Миронча веднага се появи някаква нерешителност. Той побледня.

- Ако би да идат за нас, елате да се затворим в манастира - каза той, като се взираше в гъсталака.

Всички го изгледаха като изумени.

- Да се затворим в манастира и да се браним - продължи той, - кулите имат мазгали, а у дяда игумена има джепане за цяла войска... Цял Севастопол е тук! Нека само да посмеят тия магарета... ще ги натъркаляме като кучета, па тогава в планината...

Изражението на Мирончовото лице беше станало страшно.

Всички гледаха с ужас Миронча.

- Де Фратя? - попита той, за да вземе мнението му.

Господин Фратя го нямаше. Той беше се изгубил като дим из средата им. Едвам след една минута съгледаха само пискюла на феса му, който ту се подмяташе нагоре, ту изчезваше там някъде из бостаните.

- Бяга! - всички извикаха с негодувание

- "Въздухът трепери!" Де го сега? - викна побеснял Хаджи Атанасий.

XV. Господин Фратю

И наистина господин Фратю, като един африкански ураган, като един буен вихър, който се носи лете по полето, летеше върло през бостаните, през нивята, през ливадите, и оставяше подире си някакво шумене из разклатения въздух. Той не усети как прескочи две широки воденични вади, няколко грамади - огради на лукови бостани; той премина на два скока Дълга могила, не видя исполинския Карачомаков орех, който го зашлевуши с клоните си, и приближи до селото. Но се спря и се озърна слисан накъде да удари. Веднага някаква мисъл го обзе и той хукна пак. Дългото му сетре се развяваше като едно победоносно знаме, а пюсдюлът му все показваше вид, че се стреми да хвъркне към небето. При чорбаджи Цочковата кошара го спогнаха овчарски псета, понеже подплаши стадото. Но господин Фратю им остави за плячка един къс от полата си и продължаваше бега си. Когато дойде запъхтян до край селото, господин Фратю остави царския път, зави и влезна в село през чорбаджи Цачовата градина, двата зида на която взема с пристъп, от нея той се хвърли в Хаджи Димовия гюл и се вмъкна в Шашовия двор, след люд бой със затрънения плет, който остави славни рани на сетрето му, покачи се по ниската стреха на дядо Постолювата къща и скокна в една потулена, тясна сляпа уличка, която опираше на Баторовата вратня. Баторовият двор само го делеше от дома му, но Баторът и Баторката бяха сълудничави и страшно се мразеха с Фратюви, и когато го видяха на двора си, спогнаха го, Баторът с шестака, а Баторката с хурката и с кучетата, и с гъските, но господин Фратю се покатери чевръсто по стълбата, която беше опряна на лозата им, хвърли се на керемидите, които изпротестираха под краката му, и се спусна у тях си по клона на Баторовата череша, който се пак вдигна, като отнесе със себе си хвъркатия пюсдюл, във вид на транспортен откуп. Оттам се покатери по стълбите, мина през пруста на чардака със същия урагански вид, втурна се в новата соба, отвори раклата, дето стояха неизпразнени от две години бащините му сребърни кобури, което като видя майка му, която го подири уплашена, изписка, но господин Фратю не пипна оръжието, а измъкна из ъгъла една книга с пепелява завехтяла корица, с надслов "Горски пътник"; после друга една зелена брошурка с название "Хайдут Янчо"; после два сплуте вече от четене броя "Бъдащност"; после "Глас едного българина"; после "Райна Княгиня"; после един брой и половина "Народност"; после картината на окована България, от Мутевски; и най-последно няколко ръкописни бунтовни песни, между които и "Поискал гордий Никифор", като свали от стената и портрета на покойния Хаджи Нонча, който, казваха, приличал много на Тотя. И всичкото това го смачка, сви, сграбчи и хвърли в огъня под котела, в който варяха вапцилка от орехови кори. Като се свърши това auto-da-fe, господин Фратю се възкачи и скри в сламника, като поръча през една дупка на слугинята-бабичка да иде на кладенеца и да разбере каква е политиката, а ако я попита някой за него, да каже, че е отишъл нанякъде, например - на баните.

XVI. Варлаам пръска прокламации

На поляната пред манастира дружината стоеше нащрек.

Вместо заптиета, зададе се Димо Казакът.

- Казак! Казак! - всички се развикаха и го посрещнаха.

- Помия - каза той запъхтян.

Всички се изгледаха уплашени.

Той си отдъхна и прибави:

- Тарилйомът я оцапа!... Поразеникът!

- Ха, то ще е за гръбнака, нали? - попита бързо Хаджи Атанасий.

Казакът го изгледа свирепо:

- За него, зер, вземал, та си го намъкнал в гърлото и се удавил - каза той сурово.

- Не вярвам нарочно да го е направил това - забележи Хаджи Смион.

- Но защо викаха даскала? - попита Иванчо Йотата.

- Вързаха ли го? - попита Хаджи Смион.

- Защо ще го вържат даскала? - изрева грубо Казакът. - Даскала го вика за друго беят...

- Знам, знам - пресече го досетливият Хаджи Смион, успокоен вече, - да му прочете някоя вехта тапия, и той е къс в учението като мене.

- Каква тапия вехта? - изгърмя зверовито Димо казакът. - Каква тапия? Прокламация! Прокламация от букурещкия комитет!

Всички се втрещиха.

И Димо Казакът взе да им разправя развълнувано, че днес подир пладне Варлаам залепил извън на вратнята си една прокламация с образа на Тотя войвода, както разправят, и Селямсъзът, като разбутал любопитните, които я чели, отишъл, та я занесъл тичешком на бея. Това страшно учуди всичките, защото никога не би помислили, че тоя смирен Варлаам бил такова опасно същество; най-паче Хаджи Смион се уплаши, като си науми, че днес беше у Варлаама, който му иска даже и пушката, което и обади на другарите си. Мирончо се разкрещя и изпсува "предателя" Селямсъз, като се закле, че кога да е ще го обеси на портата му, като Варлаамовия гръбнак; Иванчо също изказа негодуванието си против "народното предателство" на Селямсъза, като изруга и невежествения Варлаам, който не е роден за бунтовник, но биде страшно поразен, когато Казакът му каза, че онбашият го търсил, защото нощеска до заранта светяла свещ в стаичката му над бакалницата, което породило съмнение. Другарите си зашушнаха и погледнаха подозрително на гузните двама души, съвсем като листо разтреперани от страх.

Подир минутно съвещание дружината промени плана и реши да иде в града.

- Направете се да ви няма, доде се разбере работата. Сбогом! - каза Мирончо строго на двамата души, като им посочи къде Стара планина.

Двамата приятели останаха няколко време поразени и се гледаха в очите, без да си продумат. Хаджи Смион с учител Гатювия фее на глава, смутен, замаян и изгубен, хвърли най-сетне бърз поглед към посоката, дето бяха изчезнали другарите, и наведе глава още по-отчаяно. Иванчо Йотата пръв наруши мълчанието.

- Дай совет, Хаджи.

Хаджи Смион го изгледа упорито.

- Какъв совет? - попита той сопнато.

- Къде да се крием?

- С тебе? Да ми изгориш душичката!

- Слушай, любезний приятелю - каза тоя път с покорен вид Иванчо.

- Какъв любезен и какъв приятел? Аз те не познавам!

- Ама чувай бе, брате, не се бой от мене.

- Ами какво пишете нощеска?

- Не прокламация, брате мой?

- Кому ги продаваш? Иди си!

- Не бе, брате мой, чакай да ти обадя.

Хаджи Смион го изгледа високомерно и недоверчиво.

- Казвай, нямаш ли пръст в прокламацията?

- Нямам, нали ти казвам? - каза Иванчо с шепнене.

- С Варлаама не си ли едно?

- Не, брате мой - каза убит Иванчо.

Хаджи Смион помисли.

- Закълни се, че нямаш пръст.

- Заклевам се, на! - И Иванчо се прекръсти.

- Закълни се според закона.

- Как?

- Речи: да ми капнат и двете очи, ако зная нещо.

Иванчо се закле, па попита тайнствено:

- Ами ти нямаш ли някакво известие и прочия?...

- Отнюд... Ами аз какво да правя сега?

- Да бягаме бе, брате, да бягаме!

- Да бягаме?

- Да бягаме в планината - каза Иванчо плахо.

- Добре, в планината. Ами булките? Не, не тогава ще речат: истински бунтовници... Па ако ни хване Филип? Пази, Боже, трябва да се бием с турците!

- Ами к'во? Не се страхувай от мене, бе, брате мой.

Хаджи Смион щеше да каже нещо, но изведнъж помисли и продума:

- Закълни се пак.

Иванчо пак се закле.

- Ела сега да идем да се крием в "Дупката". Оттам се гледа навсякъде, тя е до планината. Па ако ми изгориш душицата...

И тръгнаха бързо през ливадите към Бели яр.

XVII. Не само инженерите правят лоши мостове

На запад от ливадата, оттатък каменливата река, се издига един висок, изронен от пороите, изяден от времето бряг, който поради белината на пръстта си се нарича "Бели яр". На най-горния край на тоя яр, дето той се скача със Стара планина, видеше се една дупка, колкото човешка глава, гледана от ливадата.

Беше произлязла от мотиките на сиромахкините, които там бяха намерили жилата на най-хубавата бяла глина, с която пълнеха скъсаното си бреме, за да набият къщите си срещу големите господски празници. Към това отстранено и сгодно прибежище бързаха сега двама гузни приятели.

Реката беше пришла доста голяма и яростно блъскаше пенливите си мътни талази о огромните валчесто-гладки камъни, довлечени там от пороите из самите недра на планината. Грозно и диво бучаха вълните и препречваха пътя на двамата бежанци, които се спряха в недоумение.

Няколко едри камъни, на еднакво разстояние един от друг и които водата позаливаше, стояха пред Хаджи Смиона и Иванча като един случаен и премеждлив мост за минуване отсреща.

- Мини, Иванчо! - каза Хаджи Смион, като гледаше настръхнал водата.

Иванчо също се озърташе замаян и в нерешителност.

- На, стъпи на тоя камак - подзе пак Хаджи Смион, - после тури крак на оня камък, дето го залива малко водата, оттам прескочи на острия камък, после е-тър-е, хвърли се на

синята плоча, дето стои накриво, и оттам - хоп на брега. Па ако се заклатиш, ти извикай, аз така минах една много по-лоша река в Молдова...

Но Иванчо не чакаше да го убеждава Хаджи Смион. Той се престраши и стъпи на първия камък, после на втория; тогава Хаджи Смион захвана да го ободрява и насърчава, но талазите заглушаваха гласа му. Иванчо се застоя неподвижно на четвъртия камък, водата удряше буйно и заливаше краката му; достраша го, но той чу отдира си ободрителния глас на приятеля си, засили се и скочи благополучно на острия камък, на който едвам имаше място да се закрепят нозете му. Тука той видя премеждието, на което се изложи, защото само един Крали Марко можеше да прескочи мътната яма, която гърмеше между двата камъка. Гръмовният рев на реката го зашемети и замая. Стори му се, че камъкът и той плуват нагоре срещу течението. Помисли да се върне назад, но беше късно. Изведнъж той се залюля като пиян и му се стори, че Хаджи Симон измъкваше камъка изпод краката му, и той се хвърли въз синята плоча, но падна сред вълните, които го повалиха в буйността си. В това време Хаджи Смион правеше всевъзможни усилия, за да помогне на бедния си приятел: викаше, махаше му с ръце, скачаше отчаяно, хвърли си феса на Иванча, за да се хване за него, и псуваше строителите на този калпав мост.

Иванчо едвам се извлече на брега вир-вода, без обуца, без фес. Из ръкавите и из крачолите му шуртяха мътни чучури, а в това време Хаджи Смион, като помисли за по-умно да се не къпи тоя път, диреше по-долу брод. Напразно Иванчо му махаше знаменателно с ръка да мине по същия път, той обаче намери по-лесен мост, мина и като приближи до Иванча, каза:

- Добре че се избави; и аз щях да мина по тебе, но ти ме спря.

- Не! Кой? - извика злобно Иванчо.

- Нали ми махаше с ръка да ми кажеш, че, не може се мина? Ами де ти феса? Тях! И моят отиде! - извика Хаджи Смион, като си стисна главата.

Между това Иванчо си изтърсваше дрехите, като попържаше.

- Добре че те насърчих, аз какви големи реки съм минувал в Молдовата, пази Боже! Това нищо не е... Ами хората, които се давят в морето? - продължаваше състрадателно Хаджи Смион да утешава приятеля си, като се катереха вече нагоре по яра; Иванчо само пъхтеше и се напъваше силно да крачи, защото мокрите му дрехи затрудняваха вървежа му.

Хаджи Смион често се извъръщаше назад, за да види дали ги не гледа някой. Те бързаха и се хващаха за жилави корени и буреняк, а понякъде пълзеха. На едно много стръмно място и двамината се подхлъзнаха и неволно простряха ръце да се хванат за един зеленикав корен. Хаджи Смион обаче превари и се улови за спасителния предмет, но изведнъж се оттегли назад в ужас; той беше докопал опашката на змия. Когато Иванчо видя измененото лице на онемелия си другар, той се приближи, грабна камък и цапна в главата змията, свита малко по-далечко на търкало. Змията се сгърчи безобразно и остана на мястото си; само опашката ѝ още шаваше. Хаджи Смион изу тозчас калеврата си и неустрашимо смаза немирната опашка. После погледна тържествуващ другаря си:

- Светих ѝ водата... Добре, че я не хвана ти, щеше да се уплашиш.

Най-после се дотързавиха до входа на дупката, която им даваше убежище. Из входа, широк два лактя, гледаше се вътре дупката, издълбана доста правилно и прилична на

една пещера със свод, а по земята имаше свидетелства за присъствие на кози. Бежанците се вмъкнаха бързешком вътре и си отдъхнаха от тоя труден и пълен с премеждия вървеж.

XVIII. Палатът на Мунчо

Хаджи Смион се сгуши навътре, а Иванчо остана до входа на дупката, за да се суши на косвените лучи на слънцето, което вече завиваше. Хаджи Смион от дъното на дупката наставляваше Иванча накъде да гледа и го питаше час по час: не види ли някого, я онбашият, я...

Иванчо все отговаряше, че няма никой. Той беше мрачен.

- Иванчо кажи ми правото: ти ли сочини прокламацията?

- Не се бой бе, брате!

- Да не пострадаме нещо?

- Нищо.

- Ами защо бяхме тука? - питаше Хаджи Смион.

Иванчо хвърли на приятеля си меланхоличен поглед.

- Ние сме народни мученици - каза той ниско.

Хаджи Смион хвърли учуден поглед на Иванчо.

- Ами тука ли ще спим?

- Аз викам тука да спим - отговори Иванчо.

- Ами зверове да няма?

- Няма зверове - отговори Иванчо.

После помълчаха малко време.

- Да, да, няма зверове, може да идат мечки, ама само ноще... Аз да бях сочинител като тебе - бърбеше Хаджи Смион несъзнателно, като изглеждаше свода на дупката - щях да си опиша историята... Ние сме сега като Геновева и детето и в пещерата, знайш?...

Иванчо не отговори. Той се заслушваше внимателно.

- Какво се заслушваш?

Иванчо му направи знак с ръка, за да слуша.

И двамината затаиха дихането си.

Чуваше се шум от пясъка, който се ронеше. Гаче нещо се катереше с мъка по урвата и идеше очевидно към дупката. От миг на миг роненето на пясъка се чуваше все по-

близо. Кой беше? Двамата бежанци не смееха да погледнат; гърдите им страшно тупкаха и очите им бяха приковани към входа. Едно диво, нечовешко измучаване направи да настръхнат космите им; пясъкът и глината се ронеха надолу със силна шумотевица от чаткането на дребните камъчета. Навярно пак невидимите стъпки бяха причина на всичко това. Чу се изново един звук непонятен, едно грозно и глухо мукане като на затворено говедо или звяр в гората и пак събаряне на сухата пръст, и пак чаткане на камъчетата, които се търкаляха възло надолу из урвата.

- Идат! - пошушна Хаджи Смион.

Мученето се обърна на подземно пъхтене и след малко на страшно хъркане.

- Звяр! -извика Хаджи Смион и се потули зад гърба на Иванча.

Внезапно Иванчо го огря луча от вдъхновение. Той реши да подплаши животното: разшири си устата, изпули си страшно очите, сбърчи си мъченически челото, изкриви безобразно долнята челюст и нададе един ужасен нечовешки вик, в който се смесваше ревът на мечката, музиката на магарето и виенето на вълка.

Дупката заехтя, а след нея всичките пущинаци.

Хаджи Смион беше поразен. Напразно той махаше отчаяно на Иванчо, щипеше го по лакътя, муцкаше го в гърба да млъкне, за да не чуе онбашият. Иванчо все ревеше, очите му се бяха изпулили до страхотия и образът му не приличаше вече на човешки... Балканските долове ехтяха.

Хаджи Смион беше унищожен.

Из един път нещо като глава се подаде на входа и погледна. Тая глава беше човешка, но невъобразимо ужасна. Продъненото ѝ и зверовито лице, дето светяха две очи безумни, които се въртяха и пулеха свирепо, се свършваше с една остра изместена челюст, която млящеше и пущаше лиги като на преживните животни; коса нестригана, сплъстена разрошавена, на дълги, засукани сиви висулки падаше на врата му и на лицето му. Тая глава приличаше на чумата, както е изобразена във въображението на децата.

Странно нещо: тоя зверски поглед се изхили на Иванча.

- Лудият! - извика той.

- Мунчо! - извика Хаджи Смион.

Лудият все се хилеше на входа и гледаше към гостите си.

Защото те не знаеха, че тая запустяла дупка от няколко време насам служеше за отдихателна стая на идиота, който всеки ден след пладне излизаше из манастира и идеше тук да спи на хлад.

- Хай, дявол да те вземе, Мунчо, какво направи? - каза усмихнато-кисело Хаджи Смион защото му се беше случило, без да ще, едно пропроишествие, което никак не искаше да обади на Иванча Йотата.

Малък ли бърбица беше този Йота!

- Жа ма бий! - изрева Мунчо, като се тътрюзеше насам.

Иванчо изгледа настръхнал Мунча.

- Невинен човек е, бе, боиш ли се?

- Ами ако ни обади? - попита той.

- Добре кайш, може да е шпионин - продума замислено Хаджи Смион.

Но Мунчо не обръщаше внимание на всичко това. Той се вмъкна цял в своя палат, така безцеремонно захванат от чужденци, приятели впрочем. Тая фамилиарност на Мунчо спечели му изново доверието на двамата бежанци.

- Няма да ни издаде, невинен човек е - издума Хаджи Смион, като гледаше любопитно на Мунча, който, опулен, кълчеше пръстите си и въртеше глава.

- Дявол да те вземе, Мунчо, какво направи? - каза си Хаджи Смион на ума, като се усмихваше кисело.

И Иванчо Йотата се успокои. Той даже захвана да гледа с любознателност на звяра, който го накара да издаде оня страшен кралимарковски глас, притежанието на който Иванчо никак не подозираше досега и сам се чудеше.

Мунчо, и той ги гледаше дружелюбно. Млащеше, въртеше очи и глава и се хилеше на гостите си. Той се радваше, дето са му направили тая чест.

Изведнъж Иванчо се сети и предложи да пратят Мунча с писмо до дядо игумена да го молят да им прати шапки, калеври и хляб и да извести у тях тайно. Хаджи Смион одобри.

- Жа ма бий! - изрева Мунчо, като чу името на дядо Амвросия.

- Няма да те бий, Мунчо - каза Хаджи Смион и подаде къс хартия и моливче на Иванча.

- Напиши ти, аз съм цял кален, плюй, магарешки живот! - каза Иванчо с жалко изражение на лицето

- Не, не, ти напиши с попски слова, дядо Амвросия е руснак и по руски само чете. Аз колко руски съм слушал в Молдовата, че хортуват, но писмено не знам по руски - каза Хаджи Смион.

Иванчо клюмна утвърдително, почти горделиво, и написа руско писмо, което прочете с глас и поиска с поглед одобрението на приятеля си.

- Сущото - каза Хаджи Смион. Но той забележи, че ако се хване това писмо, и на руски още, спукана е работата и се подписа под Иванчовия подпис (цялото име на Хаджи Смион беше Хаджи Смион Хаджи Кунин Кондрачиоглу, но той имаше обичай да го съкращава: Х. Смион К.).

Ето съдържанието и формата на писмото:

Пречестній отче Амвросіе, благослові!

По прічіна на агарянскаго гоненія прочія окріхом ся во дупката на белій яр находяща ся (іже известно на светіня ві) і молим ві всяческіі сердцеоткровено да постарайте ся за избавленія нашего і да ні препосілаеш по Богопріятном человеком Мунчом (іже приходящіі здес) да ни донесе довечером по мраком едін чіфт обущей, сиреч іменій, і хлебом, і два феса (аще не імеете препосілайте две шепки сір. от кожа) і да івестувате в домі нашя как че сме живо і здраво і да се не страхуват, зашто невінност наша ест і прочія.

і да знайте яко опасности великій претерпехом от кораблекруніетем і змея проклятаго і прочія напасті, но с вашім молитвам победа дарова ся нам.

Благословете:

Ваші покорнія чада

Іоанн Іотов

Х. Сміон К.

(тайно ест)

Тогава се обърнаха към Мунча, за да го натоварят с важното послание.

- Жа ма бий! - измуча пак той, като се пулеше и въртеше глава на писмото.

Най-после придумаха Мунча да занесе писмото, като го увериха, че вътре пише дядо игумен да не бие Мунча.

Идиотът излезе навън из палата си.

Двамата приятели останаха сами в ожидание.

XIX. Подидаскал Мироновски

Подидаскал Мироновски нямаше повече от двадесет и пет години, беше сухичък, смирен и твърде срамежлив. Някои казваха, че се спрепал, когато срещал млади жени, а особено кога минава край вратнята на чорбаджи Иеронима, дете весден зяпаха разглезените му дъщери. Той само един път беше разменил няколко думи с по-голямата мома, и ето как: като минавал край вратнята им, тя го поздравила учтиво:

- Добър час, господин Мироновски!

- Добър час, госпожо! - отговорил той, като се изчервил цял и отминал бързешката.

Но макар и срамежлив подидаскал Мироновски се контеше твърде грижливо, всяка събота вечер си окалпваше феса, бръснеше се в неделя заранта преди черкова, да му е свежа кожата, носеше в празничен ден новите си шаячени панталони с диплите още (той ги туряше, да ги притиска цяла неделя големият му ковчег), ваксосваше си от вечер кундурите, пиеше много боза - да се накръви, и правеше редовно посещение на първенците, от политика. Най-много чест отдаваше на Карагъзоолу.

- Как си със здравето, даскале? - питаше благоволително чорбаджията.

- Най-добре, благодарим - отговаряше покорно усмихнат подидаскалът.

- Как отивате с дечурлигата? Слушат ли ви?

- Най-добре, благодарим.

- Моят чапкънин Гого чете ли? Как е в дароването?

- Най-добре, благодарим.

По големи празници подидаскалът повеждаше учениците по къщата на първенците, да им честити с песни светлия прзник. Спираше се насред двора и изпяваше с децата гръмогласно песента, която той самичък беше съчинил за случая. Прочее първенците го много обичаха едно за това, а друго - защото всякога им ставаше на крака и ако пушеше, скриваше тозчас цигарото в джоба си.

Подидаскалът беше човек мълчалив и пазеше много тайна, затова учител Гатю само нему поверяваше бунтовните писма и вестници, които му идеха от Букурещ. Подидаскал Мироновски никому не ги четеше освен на госпожа Соломония, но тайно, а тя тайно обаждаше на госпожа Евлампия, а госпожа Евлампия още по-тайно обаждаше на госпожа Евгения-Полидора, която съвсем тайно обаждаше това на всичките си мирски роднини, които тайно вече бяха казали на чорбаджиите, че трябва да се даде път на главния учител, които тайно имаше сношения с букурещкия комитет.

Щом като стигна до училището, побърза да потули опасните книжа. Най-напред той ги премести от полицата в долното долапче, от долното долапче под мендеря, но като не беше пак спокоен, извади ги и мушна вън под стълбите, за да ги занесе от там в буренака в градината, от буренака той мина в оградата на гробищата и ги завря в коностаса на дъсчения гроб на чорбаджи Арменка. По тая причина Мирончо по-после казваше, и твърде духовито, че чорбаджи Арменко през живота си предаваше патриотите, а след смъртта си ги укриваше.

Едвам се завръщаше из гробищата, той съзря насреща си дядо поп Ставря.

XX. Дядо поп Ставри

Право имаше баба Рипсимия, хаджийката, дето не вярваше стария даскал Калиста, когато казваше, че поповете са същи апостоли Христови на земята. Тя гледаше, колчим идеше в черква, двайсетте апостоли, изписани на олтара, че стоят на облаци, и напразно търсеше най-малката прилика между техните благи, восъкоцветни лица,

подстригани бради и златни порфирени антерии и поп Ставревото пандурско лице, морав нос, делиорманска брада и дамгосано расо, кърпено с бели конци. Па освен това де можеше поп Ставри да се закрепил на облак, когато той беше тъй тежък човек, щото магарето се подвиваше под него, когато го носеше на лозето, и едвам пъплеше, макар че попът яростно го дупчеше с върха на ножницата си! Когато дядо поп Ставри дохождаше у тях да свети вода или да ръси, той така силно я забръскваше с китката по челото, щото обливаше целия и образ, и тя не можеше да погледне, за да му целуне ръката. Па кога седнеше да си пие кафето нито думица казваше за божовни работи, ами все туй - или че попадията пак ще си има нещичко, ако рече Господ, или за поланското му вино, че се вкиснало, или че поп Партений крил от парите, които събирал при изповедта за съдружеска сметка; или пък, че оня ден Селямсъзът преварил пак джибровата ракия, ама не и турил доста анасон, та не прави облаци, като и сипеш вода.

Дядо поп Ставри, преди да бъде поп, беше семерджия, а после тюфекчия. Той сега отиваше към шейсетте. Имаше множество деца, хайдутски мустаци и прекрасен глас, особено в големи празници, когато се случеха чорбаджии да имат ден; тогава той за тяхна чест така сладко-жалостно четеше евангелието, щото се пренасяше и докарваше малко на мотива на "Съня съм сънувала, мале ма!" която обикновено пееха със Селямсъза в градината. Въобще дядо поп Ставри уважаваше твърде чорбаджиите и когато ги завождаше до гроба, обличаше най-красните си одежди и всичките погребални молитви изпяваше провлечено. Види се, това беше дало повод на остроумния Хаджи Ахила да казва, че "когато умре сиромаш, онова, което се пее, поповете го четат, а когато умре богат, онова което се чете, те го пеят".

Дядо поп Ставри беше твърде строг свещеник, прекъсваше грубо херувикото на Хаджи Атанасия, кога го провлечаше твърде, кадеше из всичките ъгли на черквата, като разтласкваше народа, а колчим зърнеше някого, че се не наведе пред кандилницата, избърборваше грубо:

- Поклони се, магаре!

Затова страшно мразеше "волтерианците", за които Хаджи Атанасия беше му наказал много грозни работи; той мразеше също и новопристигналите протестанти и преведеното от тях евангелие, които считаха за волтерианско произхождение. Един ден подир "Со страхом Божиим" той извика от царските врата:

- Благословени християни! Аз да ви кажа едно нещо, а вий да ме чуйте: анатема, който ходи при идолопоклонците и чете вангелието тяхно! Православно вангелие се чете ката неделя в тоя храм божий по словенски: по този язик и Господ е хортувал. Амин.

Днес дядо поп Ставри беше ходил на гости у дядо Нистора, затова носът му се беше зачервил повечко. Когато съгледа подидаскала, че се подаваше откъм гробищата, той се упъти насреща му, като гълчеше гръмогласно:

- Какво си дирил там на гробето, даскале? Да не си пил оцета из бардетата като Пищиковият копелак? Да го пали палата и с дете! Санким оцетът за гласа помага... Аз даскал Атанаса помня, ама той пиеше сурови яйца, когато преди да иди на черкова; хубав глас имаше поразникът, а хубав глас е дар божий, ами умря, та се вампиряса... Боже, прости! Ха, ха, ха! Селямсъзът, убил го антихрист, ща вдигна давия против него, знайш? Отнел ми занаята: кръщава бялата котка на Тарилйома, турил и име Арапка... А бе, видя ли кадрото на Тарилйома? Хвърлили му го в Карастаповото кафене!... Свини са нашите, ами и Тарилйомът е цяла свиня... Хай, ела да ми помогнеш за вечерня... На дядо ти Нистора парлива ракията като циганска целувка, па иди, та служи вечерня; хай ела да ми помогнеш? Де волтерианецът твой? Що си, тъй

пребледнял? Тресе ли те? Пий пелин, от Аврамовий, начукай се хубаво довечера, па ако не ти мине, ела при дяда си попа да,ти чете... трябва да си урочасал.

Но подидаскал Мироновски не чуваше последните думи на попа; той гледаше втрещено Юзуфа заптието, който се показва от вратнята.

- Де е големият даскал? - попита Юзуфът запъхтян.

- Няма го тука - отговори поп Ставри, - този е подидаскалът.

- Даскал ли е? Хайде, челеби, на конака - каза заптието, като подкара разтреперан подидаскала надолу към вратнята.

Юзуфът, който беше подушил, че има да прикачат някого на въжето, помисли, на всякой случай, да се не върне без даскал.

- Пак волтерианска работа - избъбра поп Ставри, като си мяташе патрихила на врата и скоро черквата гръмна от богомолния му глас.

XXI. Мичо Бейзедето

Само двамина души най-много уважаваше на тоя свят чорбаджи Мичо Бейзедето: Миронча, който му говореше за възточния въпрос, и уважаемият учител Климент, който описваше пламенно величието на Русия. Защото бай Мичо беше горещ обожател на Русия и виждаше руски пръст във всички политически събития на света: от мексиканската революция, която влазяше кой знай в какъв гигантски план на Горчакова за превземането на Цариград, до Хаджи Димитровата чета, която предвождаха кой знае какви руски генерали, пратени от Петербург да изучат пътя към Цариград. А една пророческа книга - "Предсказания славнаго Мартина Задека", печатана на руски в миналото столетие и попаднала в ръката му по таинствен начин, беше утвърдила в главята му убеждението за скорото падане на Турция. Бай Мичо я знаеше изуств цяла и четеше места от нея в Джаковото кафене, за да подкрепя думите си за неизбежното прогонване на турците чрез велика Русия. Еднъж беят съгледа у тях на стената образа на императора Николая и попита кой е той.

- Дядо Иван "миразчият", ефендим - отговори бай Мичо.

Не ще ни дума, че бай Мичо вярваше, какво Русия е непобедима, и всички. помнят как по-лани, на изпита, той смъмра люто един ученик, комуто се беше паднало жребий Кримската война. Ученикът захвана да разказва събитието и като че искаше някак си да каже, че уж Русия била победена.

- Грешиш, синко, грешиш! Иди си вземи парите от даскала, който те е учил: нивга не е било руско побеждение!...

Но после, когато се отбиха в учителската стая, обиденият учител му доказа с история в ръка, че Русия е била надвита при Севастопол. Оттогава той пропадна в мнението на чорбаджи Мича; чорбаджи Мичо направи да го изберат школки епитроп и учителят не биде главен занапред.

Додето даскалуваше още учител Климент (руски семинарист и сега изключен, по чорбаджийски междуособия), чорбаджи Мичо често подбираше няколко свои приятели

и отиваха на училището. Там той ги завеждаше при картата на Европа и кажеше просто:

- Минко това жълтото е Франца, а това моравото - Инглитера, а това зеленото - Аустрия.

- А Русия къде е-питаше бай Минко.

- А това е Данемарка - продължаваше бай Мичо, като си правеше нарочно оглушки.

- А Русията? - попита друг.

Бай Мичо погледне тържествено, едвам се усмихне и викне знаменателно на учител Климента, който се задава, за да ги здрависа;

- Учителю, учителю, ела да ни обадиш де е Русия!

А учителят още от вратата впиеше орлов поглед в картата, замахнаше и направеше голям кръг с ръка по нея.

- Страшна работа! - издумваха всички.

А бай Мичо им смигаше.

- Учителю, колко милиона има Русия? - пита бай Мичо стотния път, като се отбиеха да пият кафе у учителя.

- На 1872 имаше седемдесет и два милиона! - отговори той.

- Сега трябва да е порасла на сто милиона - забележи бай Мичо.

- А Петробург велик град ли е?

- От първите европейски столици.

- А Царское село... там живеят царят?

- Да, лятно време.

- Какво ти село, то ще бъде страшен палат!- продума бай Петър.

- А война колко има? - попита пак бай Мичо сладострастно.

- Във военно време може да има един милион храбри солдати!

- Велика сила, майки! - продума бай Минко.

- Лъжеш се, Русия може пет милиона война да вдигне въз Туркия! - възрази бай Мичо разпалено.

- Цял руски народ може да въстане, както на 1812 против великия Наполеона Бонапарта и цяла Европа! - каже одушевено учител Климент. (Обикновено флегматичен, учителят пламваше, щом заговореше за Русия, и тогава четеше оди от Державина или Ломоносова.)

- Туркия нито ден не можа стоя насреща! - извика бай Мичо.

- Русия е предопределена от провидението да завоюва Цариград! - каже, пребледнял от възмущение учителят и задекламира стихове (от Хомякова):

Высоко гнездо ты поставил,

Славян полунощной орел,

Широко крылья ты разставил,

Высоко в небо ты ушел!

- Това и Мартин Задекът пророкува: "Константинопл, столица султана турецкаго, взята будет без малейшаго кровопролития. Турецкое государство в конец разорят, глад и мор будет окончанием сих бедствий, они сами от себя погибнут жалостнейшим образом!" - четеше бързо и разпалено бай Мичо, като тупаше с пръст по масата.

Учителят подземаше, като сечеше въздуха с ръка:

И ждут окованія братья.

Когда же зов услышат твой,

Когда ти крылья, как объятья,

Простреш над слабой их главой.

Бай Мичо продължи, като стана прав:

"...О, Гданск! Град достохвальный, почитающий Бога и пребывающий верен своему государю! Ти взойдеш на высокую степен знатности, которой вся Европа удивляться будет. Но вы, несчастные турки! Греческий Вейсенбург и всю Венгрию добровольно оставите. На несколько времени вы от взора всях скроетес. Мечети ваши разорены, а идолы ваши и алкоран вовсе истреблены будут. Магомет! Ти восточный антихрист! Время твое миновало, гробница твоя соженна и кости твой на пепел обращени будут... Лилия, я говорю о Франци..."

О, вспомни их, орел голночи!

Пошли им звоний твой привет!...

- продължаваше с трагически вид учител Климент...

И така тоя диалог в стихове и в проза се продължава между двамата разпалени патриота за голямо иступление на присъстващите, додето училищният звънец обадеше, че е настал час за предаване.

Днес бай Мичо беше малко мрачен, защото гостът му, чорбаджи Николаки, голям турколюбец, му противоречеше и възхваляваше Англия. Напразно бай Мичо се горещеше и кряскаше пламнал; чорбаджи Николаки безстрастно надуваше чибука си и лукаво уверяваше, че турската войска надминувала по всичко руската и е обучена все по прусианска система. На това бай Мичо му отговори раздражено, че на Туркия и стигат Хаджи Димитровите хъшлаци, за да я пропъдят в Мека с нейните прусиански системи; но той се страшно разгневи, когато немилостивият Николаки презрително забележи, че хъшовете с а копелтии, които два ахиевски читака ще разпилеят, само да им се покажат. Тогава бай Мичо му извика страшно, че на тия "копелтии" командата им са руски генерали и че...

Отвори се вратнята. Влезе Миал Пандуринът и покани бай Мича да дойде на конака, дето боят е свикал и другите чорбаджии, за да съдят комитетската работа на Варлаама. Кога пандуринът излезе, чорбаджи Николаки забележи злорадо: "Ето какви простаци Варлаамовци са се наели да съсипят турското петстотингодишно царство! Изпила им кукувица ума!"

- Николаке! - изрева презеленял от ярост бай Мичо - ще те вземат дяволите! Господ едно време избра рибари и говедари, за да преобърнат света, а не като тебе магарета-философи!

И излезе бързо из вратнята, като заряза госта си смутен и попарен.

XXII. Господарят на мексиканеца

В конака на къошка при чучура седяха наред на рогозка по миндера първенци и чорбаджии, свикани от агата (така се викаше главният представител на султана в тоя

град) по многоважното и тревожно дело на Варлаама Копринарката Тарилйома, уловен, че пръска бунтовни прокламации.

Агата (той беше бей) с дълъг кехлибарен цигарник на уста седеше в почетния кът на мек дюшек до непременно си орехово ковчеже, отгоре на което стояха наслагани валчеста мастилница от фарфор, турски пера от тръстика и хартия.

Беят беше старец, грохнал вече от дълго употребление на ракия и афион, едроглав, нисък, с дребно тяло и съвсем побеляла брада; лицето му сухо, дългнесто, с азиатски цвят и изражение, набърчено с дълги бразди и издълбано от шарката; очите му, мътни и сиви, се губеха под подпухналите му клепачи; носът му, твърде голям и гърбав, се свършваше над устата му с две широки дупки, почернели от емфие, което беше придало тъмножълтеникав цвят на мустаците му.

Когато беят не беше пиян или му се стягаше душата, той обичаше да излиза из конака без сетре, по ръкави и по жилетка, и да се разхожда по мегдана, запитваше по нещо всякой един бакалин (тоя благороден навик беше приел от някой си везир), или седеше на плетено столче срещу берберницата на Хаджи Ахила, който псуваше гръмогласно и него, и пророка му на български, а беят се смееше още по-яката на остроумните Хаджи Ахилови глуми, от които нищо не отбираше.

Беят, както казах одева, при всичко че беше бей, имаше много прости отношения и колчим срещнеше лудия Дося по улиците, спираше го, разпитваше го добродушно и му даваше петак. Той обикновено му казваше: "Чадо". Не по-малко човеколюбиво се отнасяше с кучетата, които го следваха по двайсетина: той ги завеждаше на касапницата и без да пита стопана, отрязваше най-хубавото парче, от врата на овена и им го хвърляше (като предварително им го насичаше, за да не се карат) с думите: "Яжте, чада!" Затова покойният поп Никифор казваше умилено: "Беят, ако и неверник, е много по-милостив към ближния си, отколкото българинът." По тая причина той беше станал популярен и децата безтрепетно приближаваха до него да гледат кехлибарения му цигарник в устата, а той им казваше чадолюбиво: "Аферим, чада!" Той даже на Ивановден се остави чорбаджиите да го окъпят цял на мегданския кладенец с дрехите, а той се смееше от студ и от радост, а после направи богат пир в негова чест; и когато онбашият му забележи почтително, че обноската му е недостолепна, той го изхока сърдито: "Мълчи бре, куче, това е за здраве!" А веднъж би до смърт богатия турчин Емексизаа задето минаваше въроръжен през българско място. Обичаше също чистотата, но по един особен начин, защото купищата пълнеха мегданите, а помиите - барите, но той не думаше нищо; само когато лятно време зърнеше динева кора, се разлютяваше много и който му се мернеше тогава - чорбаджия ли, поп ли, даскал ли, турчин ли беше, - караше го да я вземе и да я хвърли на края, при Базайтовите черници. Един ден беше накарал да направи това ученомудрият дяда Йося, който оттогава стана страшен царски душманин! Това всеки изпълняваше, защото инак финиковият бастур, който беше донесъл от Мека (поради която причина Хаджи Смион го наричаше "мексиканеца"), играеше немилостиво по гърбовете. Мразеше ужасно пияниците нощно време и ги биеше безпощадно с мексиканеца, затова и подчинените му служители бяха твърде строги в тая смисъл. Една нощ заптиетата, като ходеха на караул, намериха в една тъмна, сляпа улица някакъв си паднал пияница. Те го разритаха и накараха да стане. Но с ужас познаха началника си, бея! Оттогава Бойчо Знайников го назоваваше "новий Харун-ал-Рашид"! Свиреп беше обаче Харун-ал-Рашид, когато се напиваше и на третия ден се окопитваше. Той вадеше сред конашкия двор малките длъжници на царщината и заповядваше да им ударят по двайсет и пет дряновици по краката, понеже махмурлукът му изчезваше по-скоро от виковете на нещастниците, или пък ония, които бяха хванати в неприлични приключения нощно време, задължаваше в двайсет и четири часа да се оженят, или ако не - снопът беше натопен в коритото на чешмата.

Но какво се случи веднъж? Един непознат чужденец, минувач през града, се видя принуден да се ожени за една стара мома, която сам беят препоръча. Но скоро стана явно, че тоя чужденец имал жена здрава и читава, на мястото си и с четири деца. Това много разсмя бея и той побърза да ги разпусне, като подари на "невестата" двайсет и пет лакти басма.

Бейт беше твърде справедлив съдия и когато се затрудняваше много в някоя сплетена съдба, той немилостиво изгонваше с мексиканеца съдещите се. Особено се разлютяваше, щом някой от тях му напомнеше някой член от закона, винаги сложен на ореховото му ковчеже; тогава ставаше прав, поканваше съдещия се да дойде да седне на мястото му, като казваше:

- Заповядай, челеби! Като знаеш по-добре, заповедай!

Но защото съдещият се не приемаше такава висока чест, той му изкрещяваше:

- Навън, керата!

Но никога до днес, нито кога е бил забитин в Мосул, нито кога е бил в Кърк Клисия, нито кога е бил в Требиня, не му се е случвало да разглежда политически процес. Той се много смути когато днес, послед обяд, Селямсъзът дойде запъхтян и му донесе прокламация от Варлаама Копринарката. Той прибави, че я отлепил от вратнята му, дето уж сам Варлаам я бил залепил, за да се бунтува народът. А когато онбашият по повод на това му съобщи, че е подушил "комити" и в тоя град, които са от букурещките, той се разлюти, заповяда тозчас да се свикат всички първенци, да доведат под стража сеятеля на прокламациите и да затворят набедника.

А онбашият, като разгледа прокламацията, разправи навсякъде, че в нея е изписан и Тотю войвода.

XXIII. Кьошкът

Дълбоко мълчание царуваше на кьошка, дето бяха наредени всичките първенци.

Там беше, до самия бей, корместият, едър чорбаджия Карагъзоолу, който кога вървеше, имаше вид на една планина, която се мести.

До него седеше дългнестият сух дядо Матея, или "лукавий рабе", както го наричаха, който кога ходеше по пътя, пееше все черковни песни, и два пъти беше дал фалименто.

До Матея чорбаджи беше тлъстият Койчо чорбаджи, изгонен отдавна от кьойвекилска длъжност, но чорбаджилъка не беше изгубил и цял ден киснеше в конака. - "Не мога да ям сладко, ако не помириша конашката хава" - казваше той. Той беше кормест, потеше се непрестанно и играеше чудно "кючек-уюну".

До него чорбаджи Мичо Бейзадето с очила и в широките си шалвари.

По-насам седеше в панталони Гердан чорбаджи, мършав, дългомустакат и пръв ездач на кон, на който и миришеше непрестанно. Той се пулеше твърде зверовито, когато говореше, и гаче щеше да каже на събеседника си: "Лягай да те заколя!"

До него седяха едни безкрайни шалвари. Дребното, сухо човече, което притежаваха те, носеше име дядо Димо Лисицата, който гледаше много жално към небесата и смучеше дълбокомислено чибучката си. Той държеше страна в черквата. Неприятни слухове съществуваха, че някога бил голям изедник и се гоял със сиромашки пот, но това не беше явно по лицето му както на Койча чорбаджи.

На края седеше Димитър Текерлекът, или по-просто "Митето". Той беше нов чорбаджия и все търкаше ръцете си усмихнато, и щом го погледнеше беят, той климаше глава и казваше: "Евет, ефендим".

Насреща седяха друг ред чорбаджии. Между тях личаха:

Изтъртуфеното и подпухнало лице на Цача Куртетто. Той носеше кирлив озобен фес, събираше по задушница хлебчета и пшеничка, за да нахрани децата си, и им носеше от касапницата чревца, които хората мислеха, че носи за котките. Той имаше само един милион.

Фратю чорбаджи (не господин Фратю), комуто преди шестнайсет години бил дохождал на гости филибелишкият паша, като минавал през града. Фратю чорбаджи и днес живее с възпоминанията на това славно минало и от нея дата започваше неговото леточисление.

- Дорястата кобила купих една година преди Джемал паша.

- Николчо ми се доби два месеца и три дена подир Джемал паша.

- На тия чизми им турих талпи, когато се готвехме да срещаме Джемал паша. Трайни излязоха.

Павлаки, който чакаше кога беят ще се обърне на друга страна, да избъбри две-три думи и пак се затуляше зад рамото на Фратя чорбаджи. Той имаше дебело угоеничко лице, кехлибарово цигаре и твърде мътно понятие за съвестта.

- Язък, даскал Калиста много учен и честен човек, но съвест няма горкият- казваше той за стария учител, за когото искаше да каже, че няма средства, състояние.

Хаджи Иван Карабурунът, пръв чорбаджия, комуто зелената изрусяла салтамарка беше виждала два пъти Божии гроб и петстотин пъти мехкемето. По тая причина полани кадият го втрисаше, щом срещнеше човек със зелена салтамарка. Но справедливостта изисква да кажем, че той не се беше клел в мехкемето на лъжа освен един път - и то за една конска торба.

Хаджи Енчо, вечният школки епитроп, който имаше глас на един Полифем, но не знаеше риторика. Това не му бъркаше да заляга за славата на училището. Един ден присъствуваше на урок по риторика. Син му Нечко, накаран да даде един противоположен период, озърна се, помисли и каза:

- Това училище или ще процъфти още повече, или ще пропадне съвсем.

- Лъжеш, магарски сине! - изрева баща му бесен, като изглеждаше стените. - Доде съм аз жив, няма да падне! Ката година харчим по две хиляди гроша за поправка!

Хаджи Цолю Пискунът, черковният епитроп, голям чревоугодник, който весден зяпаше пред касапницата. Той крадеше черковни пари и приличаше на возилница, за което

поп Ставри справедливо казваше, че не вярва да може Хаджи Цолю да мине през тесните райски врата.

Варлаам стоеше в средата по калцуни и без пояс: той беше вдигнат ненадейно от послеобедния сън.

Селямсъзът стоеше зад него, близо до входа.

Зад них голям куп зрители: заптиета и народ.

Беят с тържествен вид положи кехлибаревата цигарка на ореховото лъскаво ковчеже, тури си очилата и разгърна една голяма написана хартия.

Гробно мълчание.

Той я подаде на седящия до него чорбаджия.

- Чорбаджи, чети!

Карагъзоолу, който дотогава стоеше на едно коляно, сложи и другото, направи покорно темане и скръсти ръце на гърди.

- Опростете, бей ефендим, не възприемам.

Беят подаде хартията на втория чорбаджия.

Но дядо Матей сгърна по-хубаво предницата на кожуха си, погледна смирено надолу и изрече:

- Опростете, бей ефендим, моите очи да не видят такова нещо, не възприемам.

- Гердан чорбаджи! - обърна се беят към мършавия и с умен поглед чорбаджия. - Виж, що има тук!

Гердан чорбаджи коленичи всепокорно, стори темане и каза:

- Бей ефендим, такива работи изгарят ръцете на човека, не възприемам - и пак се поклони.

Беят покани Бейзадето, но той се извини, че е забравил у дома очилата, с които чете.

- Кой ще ми прочете тогава тая мръсота?-извика беят, а като съгледа Фратя чорбаджи насреща си, който си гуждеше очилата, прибави: - Заповядай, чорбаджи!

Фратю чорбаджи свали очилата си, гуди ги в кутийката и с обикновения поклон отговори:

- Бей ефендим, имам две малки деца; ако ме питат: "Що ги остави слепи?" - Ще кажа: да не могат никога да прочетат такава измама. Не възприемам!

- Вземи ти - продума беят, като съзря Павлакя чорбаджи че се крие зад рамото на Цачко чорбаджи. Но и Павлаки отказа.

Беят се намуси гневно.

Карагъозоолу взема пак почтително положение и продължи:

- Да го чете, бей ефендим, комуто е трябвало.

Беят впи очи във Варлаама.

Но Варлаам стоеше като вкаменен и гледаше в носа на бея.

Цачко чорбаджи пошушна нещо на Павлякя, Павляки пошушна на Фратя чорбаджи, който климна с глава одобрително и се обърна към бея:

- Бей ефендим, не бива ли да повикаме даскала? Това е даскалска работа.

- Даскал Гатя! Даскал Гатя! - извикаха едногласно.

Карагъозоолу взе съгласието на бея и заповяда:

- Хасан ага! Иди доведи тука даскал Гатя! Беят сгъна добре прокламацията, сложи въз нея табакерата си и се обърна с учуден поглед към Варлаама.

- Как те викат, чорбаджи?

- Фарлам.

- Копринарката - забележи Карагъозоолу.

- Тарилйомът! Цялото име кажи - изръмжа Селямсъзът.

- Отде си намерил тая книга, чадод?

Варлаам мълчеше.

Карагъозоолу направи темане и пошушна:

- Има ли воля?

Беят клюмна с глава.

- Бей ефендим, негова милост слабо разправя турските... Позволяваш ли на слугата си да поиска няколко отговори?

Беят изгледа свирепо Варлаама.

- Не знае турски? Та тоя керета е от Влашко?...

- Не, бей ефендим, в царството е живял.

- В царството? - попита беят в изумление, после прибави спокойно: - То се знае, гони царя, гони и езика му. Пезевенк!

- Евет - пошушна Цачко чорбаджи, като несъзнателно си гуждаше очилата.

Карагъозоолу изпъхтя, наведе глава, помисли и с тържествен тон начна:

- Варлааме, беят пита: от кой комита имаш тая прокламация?

Варлаам се посъвзе от уплашването, като видя, че го пита българин, поизтегли си гащите с вапцаните ръце и отговори смутено:

- Чорбаджи, какво да кажа? Стари хора казват: змия да ти влезе в пазухата, зло да не ти влезе в къщата... Е, какво ще кажеш сега? Ако дойде някой си, ама кой? Някойси, един някой си, не го знам кой е, и без друго поиска и пожелае, без да ти поиска и решението, ти отде да му познаваш какво му има на стомаха? То се разбира от само себе си, според желанието на челяка. Но има човеци и човеци: един лош, други - добър; но пословицата го рекла: доброто с нейде-нейде, а злото е във всяка къща. Тъй е и Фарламовата работа.

И Варлаам си отри с ръкава потта от челото.

Беят погледна въпросително Карагъзоолу.

Карагъзоолу погледна с недоумение, па попита пак:

- Ние те питаме друго: от кого си приел тая прокламация?

- Казвай по-отворено, Варлааме - забележи Мичо Бейзаето.

Варлаам ги изгледа всички безстрастно и начна:

- Кой ми я даде? Добре че питаш! Кой ми я прати дар, не ми се обади. Кой е... Дявола го попитали: - Как ти е името? - Дявол - рекъл. - Как те викат? - Дявол, рекъл. - Как са те кръстили? - Дявол пак. - Ама кой те е кръстил? - Сатаната!

Дядо Матей се намръщи, осекна се гръмливо и каза строго:

- Тебе, господине, за друго те питат: не знайш ли кой ти даде тая книга? Разбери!

- Отде да го знам? Когато някой ти хвърли в градината от пътя една проста папурвина или магия например, та па те попитат: как му е името? Какво отговаряш? - Не знам.

- Знайш, знайш много хубаво ти! - избъбра Селямсъзът.

Беят погледна Карагъзоолу. Карагъзоолу повдигна рамената.

- Искаш да кажеш-пое пак Карагъзоолу - че ти са хвърлили книгата в двора или са ти я пхнали в джоба, без да усетиш?

- Това, това, хвърлили я в двора... Кой? Не знам. Кога?... Днес по пладне.

Карагъзоолу обясни на бея положителния отговор на Варлаама.

- Знайш, знайш, много хубаво знайш - изръмжа зверски Селямсъзът.

- Селямсъз, ти не отговаряй! - забележи му Карагъзоолу строго.

- Ти мълчи, кога те питат, тогава кажи - прибави Митето.

Карагъзоолу пак се обърна към виновника.

- Добре, като я намери в двора си, чете ли я? Разбра ли какво казва?

- Сиреч, разгърна ли я? - допълни дядо Матея.

- Питайте купа ми какво разбира Фарлам и той ще ви каже.

- Как не разбра? Ти ли не разбра? Предателю! Нали я залепи на лицето на вратнята си? - изрева Селямсъзът, когото хвана нетърпение, задето не бързаха да обесят Тарилйома на лозата.

- Мълчи, Селямсъз! - изкрещя Текерлекът свирепо.

Карагъзоолу продължи изпитването:

- Хубаво, не си разбрал. Хай да кажем, че не си разбрал, но като не си я разбрал, защо я залепи на портата твоя?

Варлаам ги изгледа учудено и каза:

- И на това въпросции Фарлам ще отговори.

После, като се обърна към Селямсъза и го изгледа презрително, прибави:

- Отде да зная, че е прокламация. Аз познах там образа, та по причина на образа я залепих. Грях ако има, кажете и докажете.

- Образът на Тотя - пошушна Фратю чорбаджи на Павлака.

- Евет, на Тотя войвода - притури Павлаки.

Карагъзоолу пое, като си гърчеше дясната буза и си чешеше лявата:

- Ти познаваш ли чий е образът?

Варлаам погледна Карагъзоолу учудено, после Селямсъза и отговори:

- Попитали калугерина: познава ли лицето на дявола? Познавам го, зер!

- Тоя момък съвсем обърка конците - пошушна Фратю чорбаджи.

- Спукана му е работата - отговори Павлаки.

Карагъзоолу се наведе към бея и му пошушна на ухото.

- Завала гяур-каза боят и се усмихна иронически и съжалително към Варлаама.

Чорбаджиите, като видяха това усмихване, счетоха за своя длъжност и те да се усмихнат.

- Варлааме, ти казваш, че познаваш образа, добре ли разумяхме? - попита Карагъзоолу, като не искаше да вярва в тая нечута наивност.

Варлаам пак потърси с поглед Селямсъза.

- Защо гледаш мене? Там отговаряй! - изгрухтя той.

- Селямсъзе мирен! Варлааме, отколе ли го познаваш?

- От дете, убил го Господ!

- От дете ли?

- То се знае. В хилядо циганина слепешком ще го напипам тоя капасъзин!

При думата "капасъзин" всички си прехапаха устните.

- Опропасти се горкият, язък за булката му- продума Фратю чорбаджи.

Павлаки клюмна утвърдително глава.

Карагъзоолу има доста време съвещание с бея.

- Пренощувал ли е у вас някога?

- Той ли? - попита Варлаам, като хвърли кръвожаден поглед на Селямсъза.

- Кой те пита за Селямсъзина? - извика дядо Матея.

- Тарилйом! Чакай сега да му кажа, е - извика. Селямсъзът и се спусна въз него, но заптиетата го оттеглиха.

Тогава Фратю чорбаджи взе думата:

- Какви са тия работи, Варлааме? Ти се смути: едно те питам, друго отговаряш!

- Се мене гледа с котешките си очи - обади се Селямсъзът.

- Сега слушай хубаво какво те питаме - подкачи Цачко чорбаджи, - та което чуеш, на него да отговаряш. Събери си ума, тук сме хора, не сме говеда? Питаме те: като познаваш оногова... образа... санким...

Цачко чорбаджи се забърка и млъкна, защото не щя да произнесе името на Тотя войвода.

- Та как да не го познавам? - извика с отчаян глас Варлаам. - Познавате го всички! И ти, и аз! Всеки познава тоя смертоубиец - и той посочи Селямсъза.

Селямсъзът избухна и изпсува страшно Варлаама, развика се побеснял и каза колко гроша данък плаща на царщината и колко гърла храни, и в заключение предложи да се обеси тозчас Тарийомът, като каза, че купува въжетото.

В това време Карагъзоолу тихо разправяше усмихнато на бея, че Селямсъзът се е разсърдил, защото Варлаам го оприличил на Тотя войвода, дето е изписан на прокламацията. Беят се ухили, взе прокламацията, за да прегледа внимателно пак образа на страшния хъш.

XXIV. Сцена, в която последната роля играе мексиканецът

Навалицата се разстъпи и отвори път на учител Гатя.

- Чети даскале, тая книга! - каза боят със сардоническа усмивка и му подаде прокламацията.

Възцари се общо мълчание. Лицето на учителя, неприятно похлупено от дълбокия фес на Х. Смиона, от бледо стана бяло. Додето идеше насам, той има време да съобрази, че е невъзможно за словото да го вика боят. Хрумна му, че друго по-опасно откритие трябва да е станало. Боязънта му се увеличи, като чу знаменателните думи на боя и видя подидаскал Мироновски, когото доведоха уплашен. Той пое хартията, която трепереше в ръцете му.

Дълго той се взира в нея, като че не вярваше това, което виждаха очите му. Най-последно лицето му придоби по-спокоен вид и даже една усмивка заигра по бледите му още устни.

Всички го гледаха с разтупани сърца.

Боят беше изпулил страшно очи.

Учител Гатю вдигна очи и изгледа присъстващите. Ненадейно погледът му падна на Селямсъза и той се засмя.

- На, и тоя ме гледа, гаче ще ме лапне! - измърмори Селямсъзът отчаяно.

Всички се възряха в Селямсъза и се изсмяха, очевидно без причина. Той взе да се озърта учудено да не би да се смеят другиму и смехът се усили.

Смаяният бей захвана и той да се смее. Вдигна се общ хохот, в който най-много личеше черковният глас на Варлаама.

- Е кажи, даскале, какво пише и кой образ е там - попита Карагъзоолу, когато смехът утихна.

- Образът на бай Ивана Селямсъза - отговори учителят, като се усмихна към Селямсъза.

- Хе, Фарлам кому казваше? - извика възхитен Копринарката.

Селямсъзът се разрева побеснял, като обсипа Варлаама с обвинения в бунтовничество, и че искал да му опропасти къщата, затова го написал в "прокламацията".

- Каква прокламация? Това е сатира! - каза учуден учителят:

Тази дума беше общопозната тогава, защото често се пръскаха паскливи, които наричаха "сатири". Но Селямсъзът избухна като буря и целият конак заехтя от вика му. Той настояваше да обесят Варлаама. В това време всички бяха настанали и заобиколили боя, та надничаха над сатирата, дето измежду текста беше изписана карикатура на подобие на Селямсъза, качен на гъска, с едър надпис: "Селямсъз настоятел училищни, за многая лета!"

- Бей ефендим - развика се пак Селямсъзът, - аз правда искам тук!... Тоя Тарилйом ми почерни честта - да ме качи на гъска; аз хрняя деветнайсет гърла и съм изморил

досега осем аждерхана, и не на гъска, а на магаре не възприемам да се кача!... На, виж го как се смее! Е каква е тая работа! Тука за смях ли са го довели или за вѐже?

Карагъзоолу му махна с ръка да млъкне.

- Виж, Селямсъз, Варлаам не е писувал това.

- Как не е? Кой не е? Той ли не е?

- Виж, тука, на другата страна пък и него са написали, че ези на бухалка... На, чуй какво му пишат и нему: "Тарилйомът, настоятел училищен, Бог да го прости!"

- Как? Има ли това? - изкрещя засмян до уши Селямсъзът и надникна над сатирата. - Ах, Тарилйом, Тарилйом! Виж му муцуната - прилича на умряла коза.

Варлаам се позна в сатирата, изгледа зверски Селямсъза и се изгуби из навалицата.

Между това Селямсъзът пълнеше цял двор с гърлестите си смехове и се здрависваше с всекиго от първенците. Но боят, комуто тая комедия досади най-последно, спогони го с мексиканеца. Селямсъзът тогава видя, че процесът се е свършил, и побърза да се намери извън конашката порта.

Но едвам беше преминал до кръчмата на Мирката и поздравил само осем души, застигна го заптие и му обяви, че по заповед на бея тази нощ ще лежи в затвор.

От Варлаама поискаха само поръчителство, че ще бъде верен на царството.

Сатирата беше написана от бакалския слуга на Иванча Йотата. От Иванча бяха само фигурите и диктовката. По една случайност, образът на Селямсъза там имаше огромна прилика с образа на Тотя войвода, както го изобразяваха проникналите и тука бунтовнишки картини.

Епилог

На заранта Джаковото кафене беше препълнено с обикновените си посетители, които шумно се разговаряха върху вчерашните извънредни събития, които развълнуваха целия град. Иванчо Йотата, успокоен вече, като сърбаше победоносно кафето си, разказваше им бягството си с Хаджи Смиона, но замълчаваше някои подробности, като корабкрушението и уплашването от Мунча. Хаджи Смион отсреща клюмаше и потвърждаваше думите на Иванча. Само по въпроса за змията дойдоха в малко разногласие: Иванчо уверяваше, че тя била дълга лакат и 2 и половина рупа. Хаджи Смион пак поддържаше, че тя била колкото маркуча на дядовото Нисторово наргеле. Но те се сбутаха сериозно, когато дойде въпросът: кому принадлежи славата за победата, която Хаджи Смион приписваше на себе си.

- Да я цапнеш с камък и баба знай! Ами да я хванеш с ръка като мене, де смейш? - каза той на Иванча. А като се извърна към Ивана Капзамалина, пошепна му тихо: - Йотата скри, дето се окъпа в реката като мишка. Ама аз ще ти разкажа после... той бил много страховлив.

После, като се наведе и поброи броеницата си, каза на себе си, като че му дойде нещо на ума:

- Хай, дявол да те вземе, Мунчо!

- Ами ти що бяга? - Попита го Иван Капзамалинът соннато.

Хаджи Смион се посмути, но отговори:

- Аз, да не беше фесът, кой щеше да ти бяга? Па аз не бягах, аз, само тъй е, отидох в планината, аз съм американец, ти знаеш. Ама Йотата много страшлив, да те пази Господ...

И той хвърли пак съжалителен поглед към Иванча.

В това време между кафеджият и неколцина други ставаше дума за сатирите; те се чудеха кой ще е бил съчинителят им, когото дядо Нистор изруга безжалостно.

- Свинщина! - избъбра строго поп Ставри.

- Магария българска! - избърбука главата на Хаджи Христия Молдавът, която кафеджият сапунисваше.

Но Иванчо Йотата не чу тия обидни думи за произведението си, както не забележи и предателските нашепвания на Хаджи Смиона: той се беше дълбоко замислил върху вчерашните приключения, които тъкмеше да опише подробно в отделна история, на която търсеше вече названието.

Чорбаджи Николаки, мълчалив дотогава, смучеше чибука си в отсрещния кът и поглеждаше сериозно присъстващите. Изведнъж той изтърси лулата си и се обърна към Мича Бейзадето:

- Аз теб нали ти казвах вчера, Мичо, ако чакаме от такива Варлаамовци, тежко ни и горко! Ще станем за поругателство.

- Епитропи, срам за българския народ! - каза Йотата.

Мичо Бейзадето, от вчера още сърдит на чорбаджи Николака, кипна. Варлаамовото име подпали борбата за възточния въпрос.

Чорбаджи Николаки възхваляваше турската сила и не отстъпваше. Бай Мичо му възразяваше силно, Мирончовият глас гърмеше далеко навън. Не по-малко дързост показваше и Хаджи Смион, който беше виждал русите на 48 лето в Букурещ. Даже и кафеджият остави сапунисаната глава на Хаджи Христа и изруга турското царство. Но и Николаки чорбаджи имаше здрави съюзници, от които най-яростен беше Иван Стамболлият, който беше посетил в Цариград Топхането. А също и Хаджи Атанасия, който от любов към гръцката псалтикия, не можеше да търпи възточния въпрос на Миронча. Но той се стресна тозчас да не би тоя разговор да докара някакво "разтреперване на въздуха" и хвана благоразумно да въдворява мир. Но напразно. Бай Мичо Бейзадето беше извън себе си и всред общия вик и глъчка разпалено разгромяваше Туркия и чорбаджи Николака и в увлечението си не съгледа, че вратата си отвори и онбашият влезна вътре и седна. Всичките мигом се спотаиха, като сториха темена на турчина. Изведнъж бай Мичо стана прав и запъхтян пред онбашия, когото гледаше кръвожадно.

- Та ще ти кажа, Мичо - извика високо Хаджи Атанасий всред гробната тишина, - че тъкмо три недели остават до малкия пост, хващам се с тебе на каквото искаш, не се препирай напразно.

- Да, да - потвърди досетливият Хаджи Смион, като си изу лявата калевра и погледна ласкаво онбашия.

20 август, 1884 г. Сопот.